

Historische Kring Losser

Oet Dorp.....en Marke

Frans TWEEWIELERS
Rödel en Zn.

Gronausestraat 32-34
7581 CG LOSSER

Telefoon: 053-5382122 www.rodeltweewielers.nl

Georg W.Th. van Slageren
Belastingadviseur

Hogeweg 36
7582 CH Losser

tel. 053 - 538 28 50
georgvanslageren@hetnet.nl

Eten in 2 landen

Je vork in Nederland vasthouden, maar je mes in Duitsland?
Onze gezellige ontspanning staat als een van de weersgrenzen,
zo niet als enige ter wereld, midden op een landgrens.

Rick's Vis & Vlees
Hoofdstraat 310
7586 AC Overdinkel
(grensovergang Overdinkel/Gronau)
telefoon 053-2315399

Dat is makkelijk scoren

- Sigaretten
- Sigaren
- Shag
- Rokersbenodigdheden
- Tijdschriften
- Kranten
- Wenskaarten
- Postzegels
- Staatsloten
- Lotto/Toto/Krasloten
- Fotoservice
- Beltegoed
- Snoep
- (Voetbal)tickets voor o.a. FC Twente

...even naar Primera

Primera Marcel
B. Leurinkstraat 5
7581 AR Losser
Tel: 053-5387251

Ook voor Kantoorartikelen en Pasfoto's...!!

DRANKENSPECIALIST
t Raedthuys
- SINDS 1968 -

St. Maartenstraat 59
7581 AK Losser
Tel. 053 - 538 65 83

bruna altijd actueel!

ALTIJD EEN PASSEND KADO; UW ADRES VOOR:

Boeken, tijdschriften, loterijen, sigaretten, wenskaarten en beltegoed

Diverse kadobonnen: VVV irischeques - boekenbonnen - bioscoopbonnen

postkantoor - ING servicepunt

Historische Kring Losser (HKL)

De Historische Kring Losser zet zich sinds de oprichting in 1969 in voor het behoud van het cultuur-historische erfgoed van de gemeente Losser (vooral van de dorpen Losser, Overdinkel en Glane), het vastleggen van informatie in publicaties en andere (audiovisuele) media en het organiseren van lezingen en exposities. Hierdoor blijft de kennis van het verleden actueel en wordt die toegankelijk gemaakt voor een breed publiek.

Bezoekadres: 't Lossers hoes, Raadhuisplein 1, Losser (zaal 1.25)

(Op maandag, dinsdag en woensdag van 09.00 tot 12.00 uur, op woensdag ook van 13.30 tot 16.30 uur en op afspraak).

Correspondentieadres:

Veldkamp 54, 7586 GB Overdinkel

E-mail: secretaris@historischekringlosser.nl

Website: www.historischekringlosser.nl

(Hier kunt u zich ook aanmelden als lid)

Opzegging lidmaatschap

Opzegging s.v.p. alleen schriftelijk of per e-mail bij de secretaris van de HKL.

Bankrekening t.n.v. Historische Kring Losser

IBAN: NL 35 RABO 0337 3080 98

BIC: RABONL2U

De **jaarcontributie** bedraagt € 18,50 (bij postverzending € 22,50) per jaar.

Bestuur

Voorzitter

Stefan Korf Lutterstraat 77 7581 RA Losser 06 1282 2443

Secretaris

Dick Grovenstein Veldkamp 54 7586 GB O'dinkel 06 1515 3058

Penningmeester

Frank Hengelman Vosbultkamp 23 7586 GR O'dinkel 06 3723 9853

Andries Kuperus* Dr. L. de Bruijnstr. 12 7582 AA Losser 053 5383196

Jack Scholtens* Heidehof 54 7581 VJ Losser 053 5385756

André van der Veer Willibrordlaan 38 7581 DT Losser 06 3344 4933

*) Redactie van Oet Dorp en Marke

Thea Evers* Dr. Staringstraat 7 7582 BL Losser 053 5382613

Georg van Slageren* Hogeweg 36 7582 CH Losser 06 1136 7831

Dirk Tuin* Wilgenkamp 14 7581 HB Losser 06 2237 4233

Redactieadres: redactieodenm@historischekringlosser.nl

Omslagfoto:

Marielle Numan werkt aan een boek over haar familiegeschiedenis. Tijdens haar zoektocht stuit ze af en toe op bijzondere ontdekkingen. Lees er over in haar bijdrage over 'Gerrit Jan'. Met de omslagfoto willen wij duidelijk maken dat genealogie en stamboomonderzoek niet alleen iets is voor oude(re) mensen maar ook voor jonge, energieke, blije mensen. Marielle is op deze foto op weg naar het Groninger archief (foto Bram van Gurp).

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
Van het bestuur/agenda	3
Schenkeningen	5
Jaarverslag 2023.....	7
<i>Dick Grovenstein (secretaris)</i>	
Nieuwsbrief.....	13
Gerrit Jan.....	14
<i>Marielle Numan</i>	
De vriejeriej van Hennik & Zwenne	21
<i>Willem Bulter</i>	
De ene meter is de andere niet.....	27
Losser-Widnoje: een band die stand houdt	44
<i>Dirk Tuin</i>	
Geef eens een lidmaatschap cadeau.....	45
53rd Reconnaissance Regiment	46
De Zandbergen.....	47

Oet Dorp en Marke Losser

ISSN:2666-4895 (Online versie)

Verschijnt vier keer per jaar. Laat dit blad ook eens lezen aan iemand die nog geen lid is, misschien raakt die ook geïnteresseerd. Reacties op de inhoud van dit blad zijn van harte welkom bij de redactie.

Overname (geheel of gedeeltelijk) van artikelen is toegestaan onder uitdrukkelijke voorwaarde van bronvermelding.

Fotoverantwoording:

Tenzij anders vermeld zijn de foto's afkomstig uit het archief van de HKL.

Nieuwere foto's, tenzij anders vermeld, zijn gemaakt door Andries Kuperus.

Niejaarsvisite

Op maandag 8 januari hield de Historische Kring Losser zijn Niejaarsvisite in Grand Café Smit.

Bij binnenkomst ontvingen de aanwezigen, die in groten getale waren gekomen, een kop koffie of thee met een traditioneel knieperke gemaakt door Gerda Hogebrink.

Voorzitter Stefan Korf keek in zijn openingswoord terug op het afgelopen jaar. De activiteiten van de HKL zijn beschreven in het jaarverslag 2023, elders opgenomen in deze aflevering.

Hij bracht samen met de aanwezigen een toast uit op het nieuwe jaar onder het genot van een glas boerenjong's gemaakt door Mieke Nijhof.

Hierna konden de aanwezigen hun kennis over Losser toetsen tijdens de traditionele [Niejaars-quiz](#), gemaakt door Jack Scholtens (*die ook bovenstaande foto heeft gemaakt*) en Thea Evers.

Als bestuur hopen wij dat iedereen een gezellige avond heeft gehad.

Activiteiten

Op maandag 26 februari vond een ledenavond plaats in Grand Café Smit. Frans Jacobs hield een lezing over 'De rol van de graven van Bentheim in de Twentse marken'. De graven van Bentheim hebben heel lang een belangrijke rol gespeeld in Twente.

Niet alleen zijn zij in verschillende marken opgetreden als Markerichter, zij waren ook grootgrondbezitters en zelfs heeft een van hen een zetel gehad in de Staten van Overijssel. Ook moet hun rol niet worden onderschat bij de komst van de reformatie naar onze streken.

Jaarvergadering en uitstapje.

Noteert u alvast in uw agenda dat de jaarvergadering plaats zal vinden op zondag 21 april om 13.00 uur bij Grand Café Smit. Aansluitend vindt het jaarlijkse uitstapje plaats. Dit keer brengen we een bezoek aan twee musea in Oldenzaal. Het Palthehuis en het Pelgrimhuis. In beide musea is er een rondleiding. De rondleidingen beginnen om 14.30 uur. We melden ons bij het Palthehuis (Marktstraat 13 in Oldenzaal) waar de groep gesplitst zal worden. Na afloop drinken we koffie/thee met gebak in een restaurant. We gaan met eigen vervoer. Wij vragen van u een eigen bijdrage van € 15,00 voor dit uitstapje en deelname is op eigen risico. Het aantal deelnemers is beperkt tot 50 personen en plaatsing is op volgorde van binnenkomst. Wanneer u wilt deelnemen aan dit uitstapje kunt u zich aanmelden bij Stefan Korf, per mail stefanus.korf@gmail.com tot en met 31 maart.

Enquête

Bijgesloten bij deze Oet Dorp en Marke ontvangt u een enquête van het bestuur van de HKL. Met deze enquête willen wij graag uw mening horen over de mate waarin u ons tijdschrift Oet Dorp en Marke, de ledenavonden, het jaarlijkse uitstapje, de website en de nieuwsbrief waardeert en of wij hierin misschien wat moeten veranderen. Wij zouden het fijn vinden als u de enquête wilt invullen.

Herdenkingen

[Vergisbombardement in Glane.](#)

We hebben in samenwerking met de Dorpsraad Glane op donderdag 15 februari de herdenking georganiseerd van het vergisbombardement bij het monument op de hoek van de Gronausestraat en de Glanergrensweg. Toespraken zijn hierbij gehouden door een vertegenwoordiger van de Dorpsraad Glane, door waarnemend burgemeester G.J. Kok en door onze voorzitter de heer Stefan Korf. Naast de genoemde sprekers hebben ook vertegenwoordigers van het Comité Veteranen bloemen gelegd bij het monument.

[Herdenking Henk Brinkgreve](#)

De HKL heeft de herdenking van Henk Brinkgreve op 5 maart georganiseerd bij het monument aan de Deppenbroekweg 8 in Losser. Wethouder mevrouw Oosterbroek en Stefan Korf voerden het woord. Zij legden er bloemen evenals mevr. A. Niesen-Brinkgreve en vertegenwoordigers van het Comité Veteranen.

Afscheidsreceptie burgemeester Cia Kroon

Bestuursleden Andries Kuperus, Dick Grovenstein en Stefan Korf hebben de HKL vertegenwoordigd op de afscheidsreceptie van [burgemeester Cia Kroon](#)

op 6 februari jl. in Grand Café Smit. De HKL heeft haar een foto op aluminiumplaat geschonken van het spoorstation in Losser, anno 1905.

Schoolproject Tweede Wereldoorlog.

Op woensdag 6 maart hebben André van der Veer en Dick Grovenstein aan groep 7-8 van de openbare Dalton basisschool Het Kompas in Overdinkel een les gegeven over de Tweede Wereldoorlog.

Op 28 maart zal de groep een bezoek brengen aan het Herinneringskamp in Westerbork.

Dit jaarlijkse project wordt mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de gemeente Losser.

Nieuwe boeken in de bibliotheek van de HKL.

Marco Krijnsen: *'Het stond in de krant. Fotoboek Twente door de lens van de persfotograaf'*.

Marianne Kwekkeboom: *'De gewaarde erven van de familie Luijterink in Losser en Overdinkel'*.

Schenkeningen

Van de protestantse kerk in Overdinkel de *'plaquette '53 Reconnaissance Regiment'*. Zie de foto met beschrijving op pag. 31.

En een foto met initialen JH en FK ter herinnering aan J.H. Haveman en T. Haveman-Kamphorst die in 1994 een nieuwe vloer in de kerk bekostigd hebben. Het betreffende embleem zit ook in de vloer van de kerk, waar op 7 januari jl. voor het laatst een kerkdienst gehouden is.

Van mevrouw Tinie Even uit de nalatenschap van haar man *een reliëfschilderij van het K.L. Smitsoord*, gemaakt door Joop Zwaferink. Zie de foto en beschrijving op pagina 32.

De heer Tonny Wijering: *drie plakboeken met knipsels uit oude kranten over gebeurtenissen in Losser en Twente*.

De heer A. Blokhuis: *Aantekeningen uit de herinnering van J.G. Blokhuis (19-05-1937) over de bevrijdingsfeesten die in de herfst van 1945 in Losser hebben plaatsgevonden*.

Van mevrouw M. Kwekkeboom het door haar uitgebrachte boek '*De gewaarde erven van de familie Luijterink in Losser en Overdinkel*'.

Ten slotte ontvingen wij weer schenkingen van *bidprentjes* (van de fam. Padberg, fam. olde Heuvel en van Ria Gerritzen-ten Brake).

Het bestuur

Ledenaantal

De Historische Kring Losser heeft op 1 januari 2024 1095 leden. Dit zijn er 4 minder dan op 1 januari 2023.

Naast een kleine terugloop van het aantal leden vanwege opzegging is het aantal ook gedaald door het opschonen van de ledenlijst door de penningmeester wat betreft leden die de contributie niet betaalden.

Bestuurlijk

Het bestuur heeft het afgelopen jaar 11 keer vergaderd.

Bestuur

Dit jaar hebben zich geen wijzigingen voorgedaan in de samenstelling van het bestuur.

Het bestuur bestond uit:

Dhr. Stefan Korf – voorzitter

Dhr. Dick Grovenstein – secretaris

Dhr. Frank Hengelman – penningmeester

Dhr. Andries Kuperus – algemeen bestuurslid

Dhr. Jack Scholtens – algemeen bestuurslid

Dhr. André van der Veer – algemeen bestuurslid

Naast de bestuursvergaderingen hebben bestuursleden deelgenomen aan:

- Gesprekken in het kader van een mogelijke verhuizing van 't Lossers hoes naar de Aloysiuschool. Stefan Korf en Dick Grovenstein hebben gesproken met een vertegenwoordiger van een adviesbureau dat op verzoek van de gemeente Losser een onderzoek instelt naar de haalbaarheid van het plan om van de Aloysiuschool een cultureel maatschappelijk centrum te maken. Daarnaast hebben Stefan Korf, Andries Kuperus en Dick Grovenstein twee gesprekken gehad met de potentiële gebruikers van genoemd centrum. Na het tweede gesprek heeft het bestuur van de HKL besloten om niet te gaan verhuizen. De redenen hiervoor zijn:
 - We moeten ten opzichte van de huidige ruimte in 't Lossers hoes te veel ruimte inleveren.
 - Er is geen opslagruimte voor onze materialen die nu opgeslagen liggen in de kelder van 't Lossers hoes.
 - We kunnen ons niet vinden in de opzet van de huurprijzen die niet gebaseerd is op het gebruik van het aantal m2.
 - Er is bij het bestuur geen vertrouwen in de voorgestelde beheersvorm, die door de gebruikers zelf moet worden ingevuld en uitgevoerd.

- Tijdens de laatste bijeenkomst werd ons duidelijk dat de theaterzaal op doordeweekse avonden alleen gebruikt zal gaan worden door de verenigingen voor repetities. Dit is niet alleen nadelig voor ons, maar het maakt het ook niet mogelijk om het exploitatietekort te verlagen met opbrengsten uit de verhuur van de theaterzaal. Het houden van onze ledenavonden in de theaterzaal is daardoor ook niet mogelijk.
- Stefan Korf, Frank Hengelman en Dick Grovenstein hebben met de Stichting Leergeld Losser (SLL) gesproken over de inrichting van onze ruimte op de dagen dat de SLL hier gebruik van maakt. Tijdens het laatste overleg heeft de SLL meegedeeld dat zij vanaf 1 januari 2024 op de vrijdagochtend geen gebruik meer zullen maken van onze ruimte.
- Met de redactie van Oet Dorp en Marke heeft een delegatie van het bestuur een gesprek gehad over de totstandkoming en over de inhoud van ons tijdschrift.
- Stefan Korf en Dick Grovenstein hebben een bijeenkomst van de Dorpsraad Losser over de ontwikkelingen van het Martinusplein, het Raadhuisplein en het winkelcentrum de Brink bijgewoond.
- Stefan Korf en Andries Kuperus hebben samen met een delegatie van de gemeentelijke monumentencommissie een gesprek gehad met de projectleider van de gemeente Losser over de herinrichting van het Martinusplein, met name over de toekomstige bebouwing van het plein.
- Dick Grovenstein heeft een gesprek gehad met de Inventarisator Stadsarchief Enschede & Coördinator vrijwilligers Stadsarchief Enschede over de mogelijkheden om onderzoek te kunnen doen in het archief van de gemeente Losser, dat zich bevindt in de kelder van 't Lossers hoes.
- André van der Veer en Dick Grovenstein hebben met het Oranje Comité Losser en het Comité Veteranen Losser gesprekken gehad in het kader van een mogelijke viering van 80 jaar bevrijding in 2025.

INWONERS VAN LOSSER
GEVEN HUN MENING OVER
HET CENTRUM VAN LOSSER

Overige bestuursactiviteiten

- Dick Grovenstein heeft namens de HKL deelgenomen aan de voorbereidingen van de “Beken en Bleken-dag” van de gemeente Losser.
- Dick Grovenstein heeft namens de HKL deel uitgemaakt van de jury voor de toewijzing van de “[Schatkamerpluym](#)” van de gemeente Losser.
- Evenals voorgaande jaren heeft de HKL weer de coördinatie op zich genomen van de [Open Monumenten Dag](#). De Steenfabriek, de H. Maria Geboortekerk, het Geologie Museum, de Protestantse Kerk Losser, het Syrisch Orthodoxe klooster en de Protestantse Kerk Overdinkel hebben hieraan deelgenomen.

Vertegenwoordiging in gemeentelijke commissies

Namens de HKL heeft André van der Veer zitting in de (straat)naamgevingscommissie van de gemeente Losser en is Thea Evers voorzitter van de monumentencommissie van de gemeente Losser.

Lezingen

Thea Evers heeft namens de HKL PowerPointpresentaties gehouden bij Carint dagbegeleiding Dorpsbeek en bij Dagbesteding Oldenhove & Maartens-Stede. Dick Grovenstein heeft bij de KBO Overdinkel een PowerPointpresentatie gegeven over Overdinkel.

Oet Dorp en Marke

Het afgelopen jaar heeft de redactie van Oet Dorp en Marke weer gezorgd voor een viertal uitgaven, die veel interessante informatie bevatten over de geschiedenis van Dorp en Marke Losser. Het eerste exemplaar van [ODenM 2024-3 over 50-jaar Maartens-Stede](#) is tijdens een feestelijke bijeenkomst door Stefan Korf uitgereikt aan de heer Giovanni Oddo, regiomanager van Zorggroep Sint Maarten.

Deze uitgave kende een grotere oplage zodat alle bewoners en personeelsleden ook een exemplaar konden ontvangen.

De redactie van ODenM is dit jaar uitgebreid met Dirk Tuin. Hij heeft het decembernummer over de relatie van Losser met het Russische Widnoje geschreven.

Ledenavonden

Op 13 maart heeft de heer *Harm Smeenge* een lezing gehouden over *het landschap van Noordoost Twente* met als thema aardkundige, ecologische en cultuurhistorische kenmerken, speciaal toegespitst op het Dinkeldal.

Op 9 oktober heeft *Dolf Ruesink*, de oud-journalist van de Twentsche Courant Tubantia, zijn onderhoudende interactieve voorstelling *'Feest der Herkenning'* gegeven. Hij gaf een schets van hoe hij en het eenvoudige arbeidersgezin Ruesink in Winterswijk met vier jongens de naoorlogse jaren en de opkomst van de roerige 'sixties' hebben ervaren.

Op 13 november heeft de heer *Wim van Swaaij* een leerzame lezing gehouden over *de Zeeslag op het Schoneveld*. Deze zeeslag vond plaats op 6 juni 1673 voor de Zeeuwse kust. Hij beschreef hierbij niet alleen de zeeslag maar ook andere historische gebeurtenissen van de Republiek der Zeven Provinciën uit die tijd.

Jaarlijks uitstapje

Op zondag 23 april vond het jaarlijks uitstapje plaats, waar de jaarvergadering die dag aan vooraf ging. Met ongeveer 40 leden ging het uitstapje naar [Ahaus](#). Hier kregen de deelnemers een rondleiding door de stad, met een bezoek aan de RK kerk Maria-Hemelvaart. Een kerk met een hele oude toren en een heel modern schip. Ook werd een bezoek gebracht aan een gedeelte van het barokke praalslot van de Vorstbisschop van Münster Friederich Christian van Plettenberg uit 1689-1695. In de poorthuizen van het slot kon men twee musea bekijken.

Na afloop werd er onder het genot van een kop koffie of thee 'mit Kuchen' nagepraat over het uitstapje.

Herdenkingen

Op 4 maart organiseerde de HKL de [herdenking van Henk Brinkgreve](#) en op 7 september de [herdenking van Jo ter Laak](#). Bij deze herdenkingen waren, naast leden van de HKL, burgemeester Kroon aanwezig, evenals een vertegenwoordiging van het Comité Veteranen Losser.

De HKL was ook aanwezig bij de [herdenking van het vergisbombardement van 15 februari 1945 op Glane](#).

Ook was er een delegatie van het bestuur van de HKL present bij de door het Oranje Comité Losser georganiseerde *Dodenherdenking op 4 mei* bij het oorlogsmonument op het Martinusplein.

Basisschoolproject over de Tweede Wereldoorlog

Dit jaar werd het project gehouden in groep 7 en 8 van openbare basisschool de Saller. André van der Veer en Dick Grovenstein hebben aan de groep een les gegeven over deze donkere periode en met hen een bezoek gebracht aan het Herinneringscentrum Kamp Westerbork. Op 3 april was de groep ook aanwezig bij de herdenking van de bevrijding van Losser op de begraafplaats aan de Bookholtlaan. Twee leerlingen hebben tijdens de dodenherdenking op 4 mei een gedicht voorgelezen en twee andere leerlingen hebben namens alle kinderen van Losser bloemen gelegd bij het oorlogsmonument.

De [HKL website](#)

Dit jaar is het aantal [bidprentjes](#) op de website, verzorgd door Jack Scholtens, toegenomen tot 33.360.

Het aantal namen in de [genealogie-database](#) is gestegen tot ruim 100.000. De werkgroep genealogie krijgt regelmatig vragen over de stamboom van een familie, dan wel het verzoek om te helpen bij het uitzoeken van de voorouders en familie.

Het afgelopen jaar is het Foto Archief Twente (www.fotoarchieftwente.nl) tot stand gekomen. De fotowerkgroep, die elke dinsdagochtend aanwezig is in kamer 1.25 van 't Lossers hoes, heeft hiervoor ook vele foto's van Losser, Overdinkel en Glane aangeleverd. Peter Heerink is een van de vrijwilligers die sinds 2016 gewerkt heeft aan deze website.

De nieuwsbrief

Via de [nieuwsbrief](#), gemaakt door Peter Heerink, werden de leden (en ook niet-leden) op de hoogte gehouden van actuele zaken van de HKL en van andere historische verenigingen in de omgeving.

Bruegheliaans Festijn en kerstmarkten

De HKL heeft met een kraam deelgenomen aan het Bruegheliaans Festijn en

NOTARISKANTOOR
POPPINGHAUS

Huis & Hypotheek

Familie & Relatie

Bedrijf & Beroep

Agrarisch

Langenkamp 9 - Losser - 053 538 3777 - www.poppinghaus.nl

aan de kerstmarkten in Overdinkel en in Losser. Naast de verkoop van boeken en schilderijtjes heeft dit ook een aantal nieuwe leden opgeleverd.

Schenkeningen

Dit jaar ontvingen we weer een aantal schenkingen. Deze zijn vermeld in de uitgaven van Oet Dorp en Marke.

Vrijwilligers

Alle in het verslag genoemde activiteiten worden uitgevoerd door ongeveer 40 vrijwilligers. Zij verrichten bestuurswerk, doen genealogisch onderzoek, bewerken foto's in de fotowerkgroep en redigeren en/of bezorgen Oet Dorp en Marke. Zij hebben allen een kersttentie ontvangen.

Tot slot

Dank aan onze adverteerders en andere sponsors voor hun bijdrage. En verder zijn er veel activiteiten die zo vanzelfsprekend zijn dat we ze in het jaarverslag niet noemen. Voor iedereen die aan deze activiteiten heeft meegewerkt: onze hartelijke dank.

Namens het bestuur van de Historische Kring Losser.

Dick Grovenstein
(secretaris)

Nieuwsbrief

Er hebben zich inmiddels ruim 640 leden en niet-leden ingeschreven voor de (digitale) Nieuwsbrief van de Historische Kring Losser. Dat neemt niet weg dat we toch nog graag veel meer mensen willen bereiken. Ontvangt u de Nieuwsbrief al dan is het misschien een idee om de Nieuwsbrief eens door te sturen. En dan vooral naar mensen van wie u denkt, dat ze ook interesse kunnen hebben in de historie van onze gemeente. Voor meer informatie: Nieuwsbrief-HKL

https://www.historischekringlosser.nl/nieuwsbrief_laposta/

Op deze pagina kunt u zich ook aanmelden voor deze nieuwsbrief!

Marielle Numan, de schrijfster van dit artikel, woont in Zwolle maar heeft Twentse roots: haar vader is geboren en getogen in Losser en haar moeder in Oldenzaal. Ze werkt aan een boek over haar familiegeschiedenis en gaat daarvoor zes generaties terug in de tijd, toen haar voorouders nog landbouwers waren en in de wintermaanden achter het weefgetouw zaten. Bij haar onderzoek maakt ze ook regelmatig gebruik van de genealogische informatie op de website van de HKL.

Tijdens haar zoektocht stuit ze af en toe op bijzondere ontdekkingen, zoals ze in bijgaand artikel beschrijft. Vind je het leuk Marielle te volgen tijdens haar zoektocht naar haar familiegeschiedenis en haar schrijfproces, word dan vrienden op Facebook (Marielle_schrijft) of volg haar op Instagram (@marielle_schrijft).

Redactie

Over stamboomonderzoek

Ik tuur naar mijn beeldscherm: dit heb ik nog niet eerder gezien. Als amateur-genealoog heb ik al aardig wat genealogische databases doorgespit en ik weet dat iemand verschillende rollen kan hebben. Kind bijvoorbeeld, of vader, of overledene. Ook de voorouder die ik nu onderzoek, [Gerrit Jan Olde Keizer](#), heeft een aantal rollen, waaronder die van kind en bruidegom. Hij is geboren in 1852 in Berghuizen (Losser) en in 1879 getrouwd met Geertruide Olde Egberink. Vader is hij ook, van een zoontje Gerhardus en dochtertje Aleida. Tot zover niks bijzonders. Maar de rol van geregistreerde, die hij blijkbaar ook heeft, ken ik niet. Er staat geen datum bij, wel een plaats: Groningen. Wat deed hij in Groningen? Hij woonde immers in Losser en reizen was eind negentiende eeuw niet zo eenvoudig. Nieuwsgierig zoek ik verder en zie in een andere kolom: inschrijving als gevangene. Gevangene? Die had ik niet aan zien komen, een gevangene in de familie. Daar had nog nooit iemand in mijn familie iets over gezegd.

Helaas kan ik de akte die hoort bij de inschrijving niet online raadplegen, wat vast te maken heeft met privacy. Als ik meer wil weten over Gerrit Jan, of waarom hij gevangen is genomen, moet ik naar het archief in Groningen waar de originele inschrijvingsregisters van de Groninger gevangenis bewaard worden.

Er is alleen één probleem: er is een Coronapandemie gaande en alles is gesloten, ook het archief. Ik moet mijn nieuwsgierigheid een tijdje bedwingen tot ik een paar maanden later een afspraak kan maken om het stuk in te zien. Voor de zekerheid mail ik of de informatie echt niet digitaal toegezonden kan worden. Bij wijze van uitzondering heb ik even gekeken, mailt de vriendelijke archiefmedewerkster terug. Er blijken microfiches te zijn van de registers. Ze

stuurt me twee onscherpe foto's die ze met haar telefoon van de microfilmlezer gemaakt heeft. Witte handgeschreven letters op een zwarte achtergrond. Ik kan niet alles even goed lezen, maar waar ik naar op zoek ben staat er duidelijk genoeg. In de kolom 'Misdaad, Wanbedrijf of Overtreding' staat met sierlijke krulletters: Frauduleus vervoer, oftewel smokkel. Ik merk dat ik een beetje opgelucht ben. Het had ook iets veel ergers kunnen zijn, zoals mishandeling of zelfs moord. Waarom zou dat niet in mijn familiegeschiedenis kunnen voorkomen? Omdat de foto's gedeelten uit het inschrijvingsregister komen en niet heel scherp zijn, besluit ik toch naar Groningen te gaan om de microfiches zelf te bekijken. Ik wil proberen meer te weten te komen over Gerrit Jan en de reden dat hij smokkelde.

Over smokkelen

Met een kartonnen bekertje zwarte koffie in de hand slenter ik over het peron. Het duurt nog tien minuten voor de trein naar Groningen binnenrijdt op spoor veertien. Het nieuws van de veroordeling deed weinig stof opwaaien in mijn familie toen ik vertelde dat er een voorouder in de familiestamboom was met een strafblad wegens smokkel.

'Dat deden ze in die tijd allemaal' vergoelijkte mijn bijna tachtigjarige tante, die naar mijn idee in haar leven nog nooit iets had gedaan wat verboden was. Inderdaad was ik het smokkelen van en naar Duitsland al veelvuldig tegengekomen in de documentatie over Losser, het grensdorp waar mijn voorouders al honderden jaren woonden. Het nabijgelegen Overdinkel heeft het fenomeen zelfs als uniek verkooppunt geïdentificeerd en presenteert zich als 'smokkeldorp' met speciale wandelroutes en -verhalen.

'Maar hier in Losser werd dat net zo goed gedaan', vertelde de vrijwilliger van de Historische Kring Losser met dezelfde luchtigheid als mijn tante, toen ik ernaar vroeg.

Smokkelen was verboden sinds de 'Algemeene wet van 6 augustus 1822 over de heffing der regten van in-, uit- en doorvoer en accijnzen en ook van het tonnégeld der zeeschepen'. De wet verordonneerde dat van alle ingevoerde goederen aangifte werd gedaan en dat het vervoer alleen mocht plaatsvinden langs bepaalde wegen, zodat men controle kon uitoefenen op de invoer en de belasting. Na vaststelling van de wet werd het lucratief om producten als boter, koffie en gedestilleerd buiten de voorgeschreven wegen het land in of uit te brengen. Zo was de prijs van een halve kilo gebrande koffiebonen 40 cent in Nederland, omgerekend ongeveer 68 Duitse pfennig. In Duitsland moest men voor die bonen bijna het dubbele betalen: 114 pfennig.

In Losser, dat voor de helft grenst aan Duitsland, waren voldoende mogelijkheden om in het nachtelijke donker de grens over te steken met pakken boter of kruiken jenever. Het smokkelen kwam zoveel voor dat het bijna als een spel werd gezien, dat na het vallen van de schemering zijn aanvang nam. Wie de smokkelaar was en wie probeerde de smokkelaar in de kraag te vatten,

was niet altijd te zien. [Jonkheer Jacob van Lennep, zoon van goede afkomst, maakte in 1823 een wandeltocht door Nederland](#) en schreef hierover in zijn dagboek: 'Wij wandelden verder naar Enschede, waar wij in de herberg De Klomp de gasten aan tafel vonden. Die bestonden uit drie mensen die er onbetrouwbaar en onaangenaam uitzagen, waarschijnlijk commiezen of smokkelaars, of misschien wel beide.'

Er werd op smokkelaars flink gejaagd door veldwachters en commiezen. Smokkelen was een gevaarlijke bezigheid en als je gepakt werd waren de straffen streng. Een krantenartikel uit die tijd vermeldt: 'De Pruisische commiezen ontdekten heden nacht in de nabijheid van het Ruenborg bij Gronau een bende tabakssmokkelaars. Op hunne nadering werden de pakken tabak weggeworpen. De sluikers trachtten te vluchten: één viel in handen der commiezen en twee anderen, ingezetenen van Losser, alhoewel zwaargewond, ontkwamen. De één ontving een kogel door de rechter-schouder, de andere een ernstige kogelwonde aan het hoofd.'

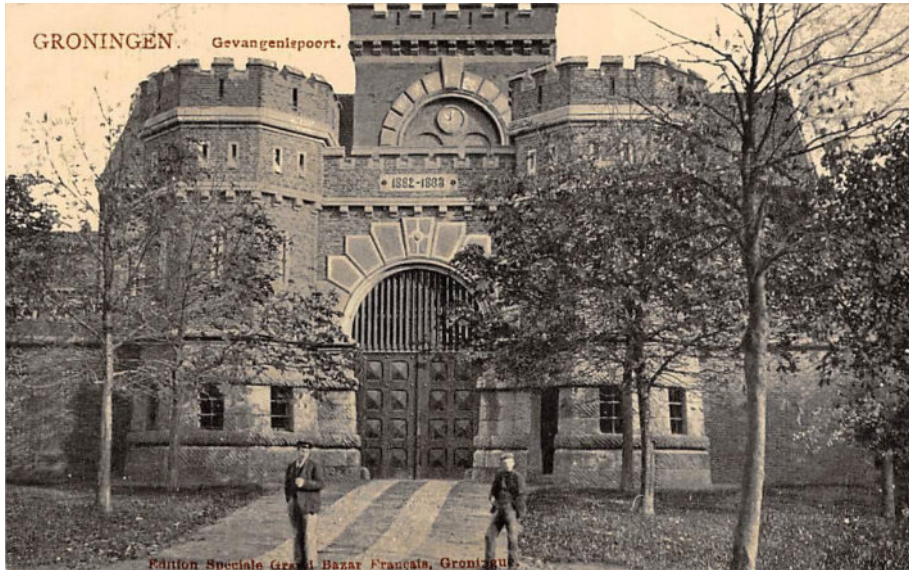
*Een smokkelaar is staande
gehouden en wordt gefouilleerd*

Over het gevangenisstelsel

Het is rustig in de tweedeklascoupé van de Intercity naar Groningen. Een paar studenten en twee dames die aan hun schoenen en rugzak te zien gaan wandelen. Ik ben in licht euforische stemming omdat ik vandaag eindelijk de archiefstukken zelf in mag kijken. Wat ik gelezen heb over het smokkelen leek bijna een spannend jongensboek en ik hoop meer te weten te komen over Gerrit Jan als smokkelaar. Sloop hij in het donker door de bossen met een grote plunjezak? Was hij alleen? Wie had hem gepakt? Was er een wilde achtervolging geweest? Zou ik te weten komen wat hij smokkelde en of hij vaker gepakt was voor smokkel? En wáarom smokkelde hij? Was het puur geldgebrek, of was het om de extra verdienste of de spanning? Ik hoop op een proces-verbaal dat antwoord kan geven op mijn vragen.

Terwijl de groene weilanden aan mij voorbijglijden, komen er ook praktische vragen naar boven. Hoe kwam Gerrit Jan in Groningen (met de trekschuit of de stoomtrein) en hoe waren de omstandigheden in de gevangenis destijds? Zat je toen ook al alleen of met z'n tweeën op een cel? Ik besluit alvast het internet te raadplegen via mijn telefoon.

'<[De Groninger strafgevangenis](#)> ...was van origine een strafgevangenis voor recidiverende criminelen (blijkbaar was Gerrit Jan dus niet voor de eerste keer gepakt). Het gebouw verrees tussen 1882 en 1883 als vleugelgevangenis in eclectische stijl naar een ontwerp van justitie-architect Johan Metzelaar volgens de principes van het cellulair systeem, waarbij gevangenen niet langer gezamenlijk werden opgesloten, maar een celstraf kregen.'

De gevangenis, compleet met torens en muur met kantelen, was blijkbaar vrij nieuw toen Gerrit Jan zich aan de poort meldde voor het uitzitten van zijn straf. Het gebouw was buiten de stad gebouwd, op een afgelegen kale vlakte, zodat brave Groningers het niet hoefden te zien. Tegenwoordig ligt het - als gevolg van de groei van de stad - midden in een woonwijk en is het omringd door huizen en kantoren. Ik had er nota bene jaren op uitgekeken toen ik in het rijksgebouw van Informatiebeheer Groep werkte, niet wetende dat mijn over-overgrootvader daar twee maanden opgesloten had gezeten. Ik wil verder zoeken naar wat 'het nieuwe cellulaire systeem' inhoudt, maar omdat de trein het station van Groningen binnenrijdt moet dat wachten tot een later moment.

Het is maar een paar minuten lopen naar het gebouw waar het Groninger Archief gehuisvest is. Ik moet me melden bij de balie en krijg een bezoekerspasje dat ik ook bij eventuele vervolfbezoeken kan gebruiken. Een jas en tas moet ik achterlaten in een kluisje en alleen een doorzichtig plastic tasje met een telefoon, een potlood en een notitieblokje mag mee naar binnen. Eenmaal door de deuren kom ik in een grote studieruimte met groene leeslampen op grote genummerde bureaus. Er heerst een serene rust en ik meld mij

bij de archivaris achter de balie. De door mij aangevraagde stukken zijn onderweg en ik mag gaan zitten waar ik wil. Ik vraag de archivaris of er ook informatie is over de gevangenis zelf, die ik in kan zien. Er blijkt inderdaad een boekje te zijn over de geschiedenis van de strafinrichting. Dat wordt ook voor mij opgevraagd.

Een kleine tien minuten later wordt een metalen karretje de studieruimte binnengereden waarop de door mij aangevraagde stukken liggen. Behalve de microfiche mag ik bij wijze van uitzondering ook het originele inschrijvingsregister bekijken. Uit een kartonnen doos wordt een enorm boekwerk tevoorschijn gehaald van bijna een meter lang en ruim een halve meter breed. Het bruine leer is verbleekt en gevlekt. Op de voorkant staat in sierlijke krulletters 'Strafgevangenis Groningen, Register tot inschrijving der gevangenen' geschreven. Ik realiseer me dat Gerrit Jan aan de andere kant van dit enorme boek moet hebben gestaan, met zijn pet in de hand, terwijl een beambte naar de juiste pagina bladert om hem in te schrijven. Voorzichtig draai ik de lange bladzijden om tot ik bij zijn inschrijving ben. Zijn naam is in al even sierlijk geschreven. De beambte heeft nauwkeurig alle gegevens ingevuld.

Geslacht: mannelijk

Vader: Lambertus

Moeder: Johanna

Geboorteplaats: Losser

Ouderdom: 31 jaar

Echtelijke staat: gehuwd

Gewone taal: Nederl.

Beroep of betrekking: fabrieksarbeider

Godsdienstige gezindheid: RC (rooms catholiek)

Lengte: 1.65 meter.

Verder heeft hij volgens de beambte een gezonde kleur, blond haar en blauwe ogen. Zijn voorhoofd is rond en zijn kin spits, zijn neus en mond zijn normaal. Hij is door de arrondissementsrechtbank in Almelo veroordeeld tot twee maanden celstraf wegens 'frauduleus vervoer van gedestilleerd' en dit is zijn eerste veroordeling.

Arrondissements-Rechtbank te Almelo
Vonnissen, gewezen den 10 Febr. 1885.
VEROORDEELD:

G. W., koopman te Enschede ter zake van weigering van visitatie tot f 50 boete en in geval van onvermogen om die boete te voldoen tot 6 dagen cell. gev. — J. W., landbouwer te Ambt. Almelo ter zake van het zich niet kwijten van zijne verplichting ten aanzien van aangifte voor patent tot f 25 boete. — H. E., landbouwer te de Lutte (Losser) ter zake van 1e. frauduleusen invoer van gedestilleerd, 2e. ontduiking van visitatie tot 3 dagen cell. gev. en f 300 boete en in geval van onvermogen om die boete te voldoen tot 15 dagen cell. gev. — H. A. te Kerspel Epe (Pruissen) ter zake van 1e. frauduleus vervoer van gedistilleerd, 2e. weigering van visitatie tweemaal gepleegd tot 2 m. cell. gev. en 2 maal f 50 boete en in geval van onvermogen om die boeten te voldoen tot 2 maal 3 dagen cell. gev. — A. S., slager te Enschede ter zake van weigering van visitatie en toegang tot f 50 boete en in geval van onvermogen om die boete te voldoen tot 3 dagen cell. gev. — G. J. B., arbeider te Buurse (Haaksbergen) ter zake van frauduleusen invoer van gedestilleerd tot 3 dagen cell. gev. — H. E., landbouwer te Mander (Tubbergen) ter zake als voren tot 10 dagen cell. gev. — J. H., landbouwer te Losser ter zake als voren tot 15 dagen cell. gev. — H. J. ter R., arbeider te Buurse (Haaksbergen) ter zake als voren tot dezelfde straf. — J. B., arbeider te Denekamp ter zake als voren gepleegd bij herhaling tot dezelfde straf. — G. J. olde K., fabrieksarbeider te Losser ter zake van frauduleus vervoer van gedestilleerd tot 2 maanden cell. gev. — G. B. J. olde W., fabrieksarbeider te Losser ter zake als voren tot 1 maand cell. gev. — J. W., landbouwer te Hasselo (Weerselo) ter zake als voren tot 45 dagen cell. gev. — G. J. N., landbouwer te Mander (Tubbergen) ter zake als voren tot 3 dagen cell. gev. — J. olde B., vrouw van H. olde H., zonder beroep te Losser ter zake van het in hare op het onvrige terrein gelegen woning opnemen van een kilogram geraffineerd zout en van een flesch

Over de ontwikkeling naar het cellulair systeem en het leven in de gevangenis

Gerrit Jan smokkelde dus sterke drank de grens over (ik vermoed foezel, een goedkope aardappeljenever die veel genuttigd werd in de streek) en was - misschien wel voor de zoveelste keer- gepakt. De rechter had het nodig gevonden om hem naar de gevangenis in Groningen te sturen, om daar, volgens het cellulaire systeem, zijn zonden te overdenken. Na het invullen van de gegevens heeft de beambte Gerrit Jan gevraagd zijn handtekening te zetten. Ik kan aan de bibberige, dansende letters zien dat hij niet gewend is te schrijven. Mijn vingers glijden over de handtekening, gezet door een voorouder die ik niet gekend heb, maar zonder wie ik hier nu niet zou staan. Hoe was het hem vergaan nadat hij de pen teruggegeven had aan de beambte?

Behalve het oude strafregister ligt er op de metalen kar ook het boek 'Van eenzame opsluiting naar veilig behandelen' uit 2009, waarin de geschiedenis van de strafgevangenis in Groningen is beschreven, dat de archivaris voor me heeft gevonden.

En nietsvermoedend begin ik te lezen over het cellulaire systeem waar Gerrit Jan in terecht kwam. Schijnbaar is het gevangeniswezen ten tijde van de Franse overheersing (1795-1811) enorm veranderd. Voor die tijd werden er nauwelijks vrijheidsstraffen opgelegd en gaven rechters de voorkeur aan lijf- en doodstraffen, onterende straffen, boetes of verbanningen. Na deze periode werd in heel Nederland het Franse model voor het gevangeniswezen ingevoerd. Kortgestraften verbleven in een politiehuis. Langer gestraften verbleven in een tuchthuis, in grote groepen bijeengepakt, met slechte hygiëne en slecht voedsel. Ziektes waren het gevolg, soms tot de dood er op volgde. Ondanks de vreselijke omstandigheden, hielpen de tuchthuizen niet om de moraal te veranderen en bleven de recidivecijfers hoog. In 1851 werd daarom naar Engels voorbeeld besloten tot het cellulaire systeem.

In het cellulaire systeem stond afzondering van de gevangene centraal met als doel de gestrafte tot zelfinzicht en inkeer te laten komen. Hij had iets slechts gedaan, moest berouw voelen en besluiten zijn leven te beteren. Om deze wijze van straffen uit te kunnen voeren, moesten speciale gevangenis- gebouwd worden en de strafgevangenis in Groningen was voor dit doel ontworpen en gebouwd. In 1884 was het gebouw in gebruik genomen, een jaar voordat Gerrit Jan zich aan de poort meldde.

De totale afzondering werd sterk doorgevoerd. Gevangenen waren vanaf het moment van hechtenis enkel nog een nummer, zonder identiteit. Bij binnenkomst moest Gerrit Jan daarom zijn kleren inwisselen voor gevangenskleding: een broek en een wambuis. Hij werd aangesproken met 'gevangene 1100' en moest bij het verlaten van zijn cel een celkap dragen, die alleen zijn ogen vrijliet.

De bewaarders moesten toezien op het naleven van strenge regels, zoals:

- ❖ dat gevangenen op geenerlei wijze met elkander in aanraking komen, steeds buiten de cel of op de wandelplaats de celkap dragen en steeds minstens 15 schreden van elkander verwijderd blijven;
- ❖ dat de gevangenen niet voor de vensters van de cellen staan;
- ❖ dat de gevangenen, die van rijkskleeding zijn voorzien, de eerste helft der maand de buizen rechts en de tweede helft der maand de buizen links vastknoopen, ten einde gelijkmatige slijtage te bevorderen.

En zo ging het door. Gerrit Jan was een nummer geworden en zat dagelijks drieëntwintig en een half uur op zijn cel. De ramen waren dicht geverfd, zodat hij niet naar buiten kon kijken. Het bed diende overdag opgeklapt te zijn, zodat hij niet 'lui kon zijn op tijden dat hij moest werken'. Eén keer per dag werd er een half uur gelucht, in afzondering. Daarvoor waren aparte luchtplaatsen gebouwd, met hoge muren, zodat gedetineerden elkaar niet konden zien.

Zijn werk bestond uit het sorteren van erwten en koffiebonen, zes dagen per week, in de cel. Er werd door de bewaarders zo min mogelijk met hem gesproken. Het contact bleef beperkt tot momenten dat het eten werd rondgebracht en verliep meestal in stilte. De geestelijke van de gevangenis kwam eens per week, maar van een gesprek was geen sprake. De gedetineerde kreeg vooral te horen wat een slecht mens hij was, dat hij berouw moest tonen en zijn leven moest beteren.

De enige ruimte in de gevangenis waar meerdere personen tegelijk konden verblijven, was de kerkzaal. Ook daar was geen contact mogelijk: er waren 126 hokjes van waaruit de gevangene alleen de dominee kon zien, geflankeerd door enkele bewaarders.

Hoe meer ik lees, hoe afschuwelijker ik het vind. Van mijn euforische stemming van de heenreis is weinig meer over. Het cellulaire systeem betekende totale isolatie en ontmenselijking. Ik ben dan ook niet verwonderd als ik lees dat veel gevangenen krankzinnig werden in de strafgevangenis en overgeplaatst moesten worden naar een gesticht in Medemblik.

Ik ben er stil van. Twee maanden was Gerrit Jan dag in dag uit aan dit systeem onderworpen geweest. Dit was misschien niet zo lang, zeker niet als je bedenkt dat de maximale straf onder dit regime vijf jaar was, maar het moet desondanks verschrikkelijk geweest zijn. Hoe was het voor hem geweest?

Als ik 's avonds thuis ben kijk ik of ik nog iets kan vinden over Gerrit Jan. Ik vind geen nieuwe veroordelingen. Misschien hield hij het smokkelen na zijn straf in Groningen inderdaad voor gezien. Op 27 mei 1885 werd hij vrijgelaten uit de gevangenis en keerde hij huiswaarts, naar vrouw en kinderen. Dat hij krap tien maanden later opnieuw vader werd doet mij geloven dat hij de draad weer aardig had opgepakt.

Marielle Numan

De vriejerij van Hennik & Zwenne

Nen heemkundigen mag nich legen en mot zich an de feiten hoalden. Helemaal waar. Mer mangs is de stof zoo mooi, dat oene verbeelding begeent te wearken. Dat oaverkwam mij toen ik an het oetzeuken was hoo dat Losserse dagboek van [Aleida Hulst](#) op ne boerderij in Lönneker terecht was kommen. Zoo leren ik Hennik & Zwenne kennen: 'n heel biezonder koppel. Woarum veulen dee twee in hemmelsnaam op mekaar?

Het feitlike relaas heb ik a schreaven in [Oet Dorp en Marke 2023-1](#). Dit maal de romantische versie. De feiten klopt nog aait, mer ik bin ok in de heufde van de acteurs kropen. Zee dachen nog in het Tweants...

De Wigger an de Lossersestroat in Lönneker den was zo riek. Keerl, keerl! Den boer den kon oaver eagen grond noar de Pruus hen lopen. En hee har de mooiste tegelkamer van alle boerschoppen en maarken, bo wisse.

Zoo wör d'r in het doarp aait kuierd oaver de Wigger. Veur en noa de krieg was de Wigger 'n diksten boer van Lönneker, dat is wis. D'r was d'r gen een in 't doarp den doaran twiefelen. Töt dat 'n joar of tien ledden het kadaster van Oaveriessel van 1832 in druk wör oetgovven met 'n CD d'rbiej. Toen ontstun d'r twiefel. Want wat stun doarin? De Wigger in Lönneker har mer 26 percelen grond. Hee was doamoals mer nen 'modalen' boer. Zien noaber Jan Hendrik Assink, dat was in 1832 de superboer van Lönneker. Den har alens bie mekaar 146 lappen grond in Lönneker, Drien en Twekkel. Doar kon de Wigger nich an tippen.

De Wigger was dan in de middeleeuwen wa scholte wes van het klooster te Werden¹, mer an dee tied van veurspoed was 'n maal 'n eand kommen. Wanneer en hoo, dat wet gen een. Dat verhaal is neargens opschreaven. Mischien in de tachtigjarige oorlog, toen zovöl Twentse boerderiejen wörden braandschat deur soldoaten? Dat zol zoo mer können. Deank an Gerdt de hofmeijer van Espelo, ok 'n soort scholte, den roond 1580 wör doodschotten deur soldoaten.²

De Wigger meus dus in de neagenteende eeuw vanniejs beginnen met riek wörden, van oonderop. Noe, dat is um warachtig lukt. An 't eand van de eeuw was de familie miljonair, aj eer kapitaal umrekent in de euro's van noe. Dat hebt de Wigger-breurs Hennik (1800-1863) en Johan (1803-1891) toch mer

¹ 'Item Scultetus in Elveter colit unum mansum qui vocatur Wigerinc', staat er in een Werdense acte uit 1332. Waarna Snuif opmerkt: 'We weten, dat dit het nog bestaande boerenerf de Wigger in Lönneker is, dat dus in 850 al als Vvilger voorkwam.' (Verzamelde bijdragen tot de geschiedenis van Twenthe, pag. 195).

² Bulter, W. (2016). De moord op de hofmeijer van Espelo. In: Jaarboek Twente 2016, p. 148-153.

BENDY.
adviseurs en bekleiders van
vloeren, wanden en ramen

T - 053 538 1598

RESTAURANT
DIJK 59

RESTAURANT | FEESTEN & PARTIJEN | EVENTS
DIJK59.NL

BEELD & GELUID - WASSEN - KOELING - INBOUW - ETC.
OOK VOOR AL UW REPARATIES, SNEL EN VAKKUNDIG
ZONDER VOORRIJKOSTEN!

Tel: 053 4315522
Oudemansstraat 101
7511 DZ - Enschede
info@brilmanelektro.nl
electroworld.nl

Tel: 053 5381633
Kerkstraat 18
7581 AB - Losser
losser@brilmanelektro.nl

Mooi voor elkaar

Sfeermaker
COMPANY INTERIEURBOUW

KEUKENS | WANDKASTEN | INLOOPKASTEN | BALIES | BARREN

NIJVERHEIDSTRAAT 10A | 7581 PV LOSSER
T +31 (0)6 51 323 773 | WWW.SFEERMAKERCOMPANY.NL

Lossers Voetcomfort

Schoenreparatie
Pedicure
Podotherapie
Orthopedie
Wandelschoenen

Raadhuisstraat 20, 7581AA Losser
053 538 1290
Wij hebben altijd de koffie voor u klaar staan!

PLUS
van Haaren
Overdinkel

Openingstijden: Ma-Za 8.00-20.00 Zo 10.00-18.00

mooi veur mekaar kreggen, zoj zeggen. Mer was dee riekdom eer verdeent of rollen eer het geluk in 'n tuk? Hennik, 'n öaldsten van de twee breurs, har a vroom de löp op Losser. Nich zoo vrömd, want eer earf lag an de Lossersestroat en iej warren der zoo. In Losser meuten hee Zwenne Leurink, ne juffer dee twintig joar öalder was as heezölf. Zee woonn in bieje eum Gerit ter Bent en verzoagen um. In 1829 kwam dit eumke oet de tied en wat bleek? Hee har Zwenne tot zien ennigen earfgenaam beneumd. Inees was Zwenne ne vastgoodmagnaat wörden met 76 percelen grond in de portefeuille, woarvan zeven met een hoes of boerderiej doarop. Wat zee doar met meus? Zee har gen idee.

Noe har zee kortens Hennik van de Wigger leren kennen. Den har wa luk verstaand van geald en grond, mearken zee. Dat zöadke har zien vaar in um plaant. De zön van de Wigger meus nich alleen können boeren, vund zien vaar, nee, hee meus ok können haandeln in grond, at de gelegenheid zich veurdeu. En de leste tied kwam d'r aait meer grond lös in Twente. Dus vreug zee Hennik of hee eer wol helpen. Hee zol d'r niks bieje tekortkomen. Doar har Hennik wal oren noar. Mer, woar kwam dat kapitoal fealiks vot? Dat wol hee wal geern wetten.

Noe, zear Zwenne, eer earfenis was in de 18e eeuw verdeend deur wedde-vrouw Aelken Hulst³, ne annike-besmoor van eer dee 't zakendoon in eer vinger har had. Zee was weerdin in de herberg 't Nijweertshoes in Losser, liek teggenoaver de Martinustoren. Gung der een dood in Losser, dan was de groov aait bieje eer in 't Nijweertshoes. Zee har ne eagen brouwkettel en verkochen bier op rekkening. Doarnöagns har zee wönners, lenen zee leu geald en leut zee dagloners wearken op eer eagen grond. Al dat kapitoal van Aelken is netkes in de familie bewaard bleaven, töt in de twintiger joaren van de 19e eeuw. Toen kwam het ene familielid noa het aandere oet de tied en veurn het schip met geld inees ere kaant op. Zwenne veulen zich dan ok slim verantwoordelik veur dee noaloatenschap en wol d'r good op passen. Dat hadden eer annike-besmoor Aelken en eum Gerrit verdeend.

Doar gung 't hen. In nen mooien tweezitter met een schier peerd d'rveur veuren Zwenne en Hennik deur de maarke Losser um alle grond en huuz van Zwenne te bekieken en te inspecteren. Doar warren ze 'n paar moand met gangs. Wat hadden ze doar völle wille an! Doar noa wör het tied veur het serieuze weark: de haandel.

Tehoop gungen ze in 1830 'n moal kieken bieje boer Hofstede in de boerschap Holthoezen bieje Hoksebargen. Dat leek eer een mooi earf veur nen wönnere

³ Aleida Hulst (ca. 1700-1774).

Het Martinusplein in Losser met de vroegere herberg het Nijweertshoes, rechts naast de toren (met de gehele voorgevel) zichtbaar. Het huis is in 1928 afgebroken. Het schilderij is gemaakt door Jaap van Kregten (1878 – 1967).

met geald. Den boer wol wa verkopen, at hee d'r mer ne goeie pries veur kreeg.

't Tweede moal dat ze doar kwamen, maken Hennik het namens Zwenne met Hofstede of veur 6545 geulden, ne hoge pries in dee tied. Mer de investering lonen. Het nieje spil brach ne mooie pachtsom op. Wat was Zwenne onwies good te pas toen ze noar hoes hen veuren. Rekken mer dat zee eer 'makelaar' der rejaal veur belonen, in financiële zin dan. Wieders nich. Dat dōarven zee nich. Hennik kreeg één procent van 6545 geulden van Zwenne, en toen was ok hee mirakels good te pas.

Hoo meer ritkes en hoo meer haandel, hoo leever Zwenne Hennik begun te veenden, mer het kwam nich in eer op um 'm an te raken of an te halen, terwiel dat makkelik har köand want hee zat nōangs eer op de bok. Veur zunnen jongen keerl bin ik nich mooi genog, dachen zee stilkes, en ok: ik bin te oald en oaver de doatum, want ik kan gen keender meer kriegen. Mer noa de zoovolste geslaagde haandel zetten Hennik opees peerd en wagen stil in 't heed en gaf eer ne smok. Dee zag Zwenne nich ankommen.

'Dat hebt wiej toch wier mooi veur mekaar kreggen!' zear Hennik. 'Wiej te-hoop.'

Hee mog dreks metetten bij Zwenne, dee ne maagd har dee veur eer kokken.

Toen Hennik 's oavends noar hoes hen veuren, was hee naar good te pas. Wat veulen hee zich bij Zwenne op zien gemak en gewaardeerd. Mer toen dachen hee an zien vaar en sleug ziene stemming um. De Wigger zol Zwenne nooit accepteren, dachen hee. Eer riekdom was mooi metnömmen, zölfs meer dan dat, mer wat meus zien vaar met ne schoondochter dee um gen kleanzön kon scheanken? En wat wol hee, Hennik, noe fealiks zölven? Tehoop riek wean met Zwenne en luk haandeln in grond en geald: rentenieren, zeg mer? Of wol hee leever in de Lönneker maarke de scholtenboer spölen en kleaien en sappeln op de Wigger?

Zwenne en hee kregen dikke verkering, zooas dat het. In de leefde warren beaden nog zoo greun as grös en meusen ze veuran beginnen. Op de Wigger zag iej Hennik alleen nog mer bij 't heuien en op Sunt Joapik. In dizze tied ontdekken hee wat hee wol.

Op nen oavend kuiern hee met zien dree joar jongere breur Johan noar 't Oldenzelse Ven.

Hee meus met um proaten. Bij het Voggelven kwam 't hoge woord d'r oet. Zoonder inleiding zear hee bots:

'Johan, wil iej de boerderiej nich oavernemmen?'

Johan zien heufd fiddern.

'Ik? De boerderiej oavernemmen?'

'Joa, iej. Iej bint doar fealiks völ geschikter veur as ik. Iej bint stearker as ik en iej könt völ better geworden met de knechten en mägde.'

'Mer iej bint toch 'n öaldsten zön? Oe hele leaven a.'

'Ik bin een tiedke ledden verleeft wörden op ne öaldere juffer oet Losser: Zwenne Leurink. Iej keant eer wa.'

'Dat mean iej nich!'

'Joa, dat mean ik.'

'Zee is ja zo oald as oons vaar en moor.'

'Jao, keender za'k met eer nich kriegen. Dat offer zal ik mötten brengen. Mer ik kan 't heel good met eer veenden. Zee is riek en ik kan eer good helpen met het beheer van eer grond en geald. Doar hebt wiej zölfs völle wille an. Tehoop riek wean is toch ok 'n leaven? Misschien wa 'n good leaven, ok zonder keender. En dan loat ik 't kleaien op de boerderiej mooi an diej oaver. Wat duch oe doarvan?'

'Hej a met oons vaar proat?'

'Nee, dat döarven ik nich töt noe too. Hee zöt mij nog aait as zienen opvolger. Hee hef zovöl in mij investeed. Mer as iej joa zejt, zal mij 't gesprek met oons vaar makkeliker vallen.'

'Ik wil de boerderiej wa oavernemmen, Hennik. Ik zol wa nen groten döl wean as ik dat aanbod nich annam.'

De breurs van de Wigger keken mekaar an en sleugen de aarms um mekaar hen an de raand van 't Voggelven. Dat deuden ze nich zoo vaak. Mer zukke scharniermomeanten in het leaven bint ok beteun.

De ankommende trouweriej van Hennik en Zwenne wör in januari 1833 in Losser ophangen an de deur van het gemeentehoes. Nooit is d'r in 'n doarp meer kuierd en kletterd oaver nen brulft as oaver dizzen, rekken doar mer op. Toch was d'r gen een den bezwoar antekenen.

Op 14 februari gaf 'n pastoor het koppel 'n zeagen in de Martinuskeark. Woar de brulft was wee'w nich. Misschien wal in het Nijweertshoes doarnöagns. Het stel gung wonen in 'n akkerburgerhoes in Losser en Hennik har a rap ne biejnaam te pakn: de rieke Wigger. Doar koj op wochten.

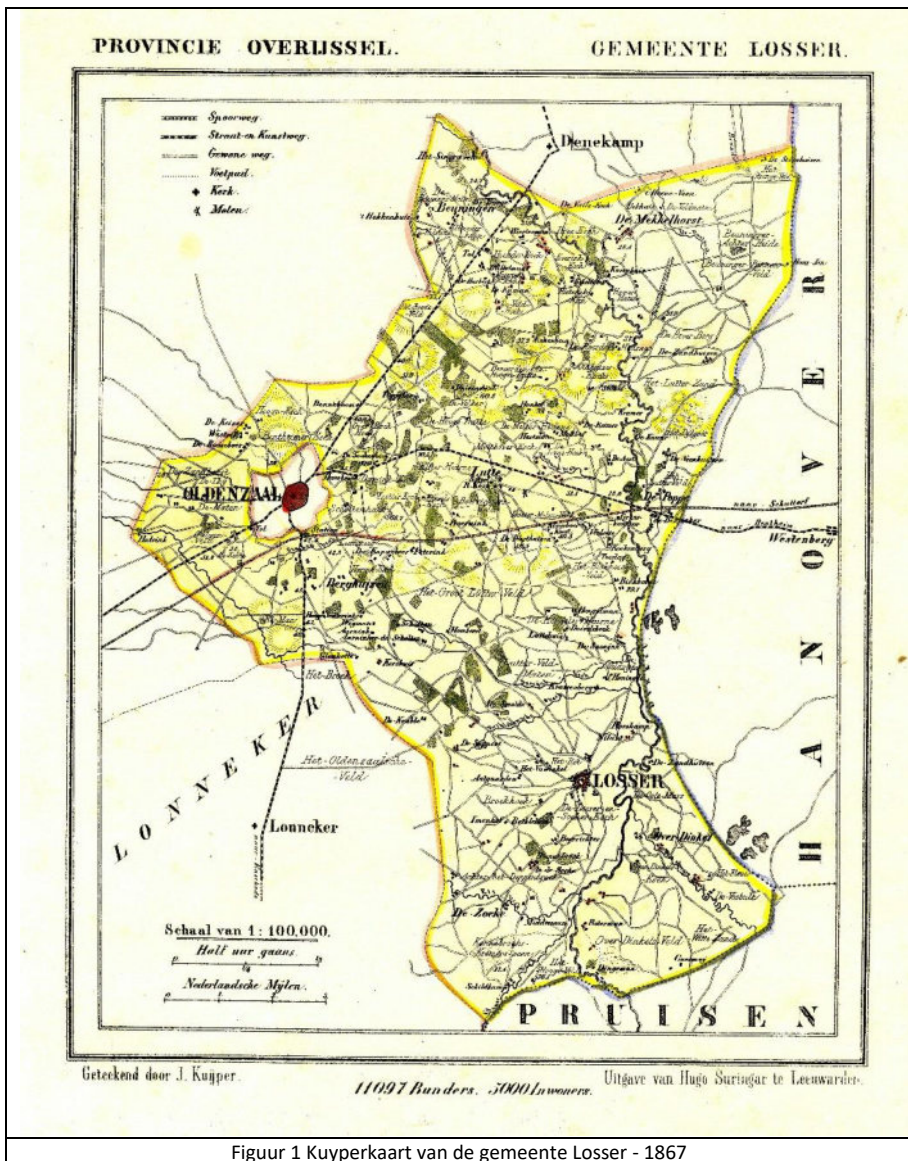
Het huwelijk van Hennik en Zwenne hef 25 joar duurd. Toen gung Zwenne d'r tuskenoet. Vief joar later, in 1863, gung Hennik achter eer an. Of eer huwelijk gelukkig was, wee'w nich. Doaroaver is niks opschreavn in het hoesarchief van de familie. Mer veur de Wigger in Lönneker is het een zeagen wes. In 1863 veurn doar het grote schip met geald oet Losser binnen⁴. Hennik har alns earfd van Zwenne, en Hennik leut alns noa an zien breur. Dus noe kon Johan eandeliks de oalde boerderiej en de oalde schöppen op 't earf daalsmieten en doar nije gebouwen veur toozetten. Noa lange tied vleuken 'n roop van de Wigger nich meer met 't earf woarop hee wonen. Duur doon van twee vrouwleu oet Losser, Aelken Hulst en Zwenne Leurink, har hee zienen middeleeuwsen status van scholtenboer wier terug.

Willem Bulter

⁴ In 1888 was er een boedelscheiding op de Wigger. Toen bleek de Wigger eigenaar van 246 percelen grond. Vergelijk dat met het aantal percelen in 1832 (kadaster): 26 stuks. De Wigger was dus in de loop van de 19e eeuw bijna tien keer rijker geworden. De notaris waardeerde in 1888 de bezittingen op een totaalbedrag van 75.000 gulden. Dat is omgerekend naar nu ruim één miljoen euro. Bron: Huisarchief van de Wigger, Historische Kring Losser.

De ene meter is de andere niet

Op onderstaande kaart van de gemeente Losser staan aangegeven Losser, de gemeente Oldenzaal, De Mekkelhorst, Beuningen, Lutte, Berghuizen, Overdinkel en De Zoeke. [De kaart is omstreeks 1867 gemaakt door Jacob Kuyper](#) (Kuijper). De gemeente, zo lezen we onderaan de kaart, had in die tijd 5000 inwoners en was 11097 bunders (hectare) groot (zie ook: Kuyper gemeente-kaart Gemeente Losser (1867ca) (atlasenkaart.nl)).

Figuur 1 Kuyperkaart van de gemeente Losser - 1867

De kaart en vooral de vragen die naar aanleiding van bestudering van de kaart bij hem opkwamen, waren voor *Gerard Snippert* aanleiding er een artikel aan te wijden. De belangrijkste vraag voor hem was welke meeteenheden op deze kaart gebruikt worden. *De ene meter is de ander niet*. Dat is dan ook de titel van het artikel geworden. In zijn artikel zet Snippert de geschiedenis van het ontstaan van de meter beknopt uiteen met daarbij de blik op de Kuijperkaart van de gemeente Losser, maar ook op de gebruikte maateenheden in de OAT. De OAT of Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel was het centrale register van het kadaster waarin bij de aanvang in 1832 alle gegevens over percelen verzameld werden. Een deel van de informatie die in de OAT 1832 is geregistreerd, zoals perceelgrootte en eigenaar, is in het [digitale HIS-HIS](#) opgenomen.

Eenieder die in oude kaarten of documenten duikt, loopt tegen de vraag aan welke meeteenheid gebruikt is. Op de Kuijperkaart kwam Snippert maateenheden tegen zoals de Nederlandse mijl, de bunder en 'gaans'. Dat verwonderde hem. In de tijd van Napoleon is het metrieke stelsel ingevoerd. Waarom dan ver ná die tijd – zo rond 1867 - dan toch nog deze oude 'maten' op deze kaart gehanteerd? Maar ook andere vragen dienden zich tijdens bestudering van de Kuijperkaart aan. Was Nederland het eerste land ter wereld dat in 1816 het metrieke stelsel bij wet heeft ingevoerd? Wanneer is voor het eerst de standaardmeter vastgesteld? En hoe kan het dat op het internet verschillende waarden genoemd worden voor de lengte van de standaardmeter? In een podcast over de meter (De standaardmeter (rijksmuseum.nl) wordt gezegd dat de eerste meter van ijzer was. Hoe kan dat als elders wordt beweerd dat die eerste meter van platina was? Uiteindelijk bracht de hele problematiek van maateenheden hem bij het kadaster. Want welke maateenheden zijn daar dan gebruikt? Dat moeten toch ook al de decimale eenheden van het metrieke stelsel zijn. Maar daar lijkt het in eerste instantie niet op. Daar vindt hij alleen de bunder, de roede en de el als maateenheden. Op deze, en andere vragen, gaat Gerard Snippert in zijn onderstaand artikel in.

De ene meter is de andere niet. - Gerard Snippert

Tegenwoordig zijn we helemaal gewend aan lengtematen en benamingen zoals de centimeter, de decimeter of de meter. Of je nu in Amsterdam bent of in Berlijn. De maten en de benamingen zijn overal in Europa exact hetzelfde. Maar dat is niet altijd zo geweest. Als we teruggaan naar de achttiende eeuw, naar de tijd van voor de Franse revolutie, zien we dat er een grote verscheidenheid aan meeteenheden en maten werd gebruikt. Maar tegen het einde van de achttiende eeuw vond de Franse regering, onder invloed van de tijdgeest van de revolutie, het tijd worden om hiervoor in de

plaats één universeel systeem te bedenken. De Franse politicus Talleyrand meende in 1790 dat voor zo'n systeem van eenheden de basis daarvan aan de natuur ontleend moest worden. Alleen dan konden ze, in de woorden van de filosoof en wiskundige Nicolas de Condorcet, *'van alle tijden en voor alle volken'* zijn. *'A tous les temps, a tous les peuples'*, is dan ook het motto geworden waarmee tijdens de Franse revolutie de meter, afgeleid van de omtrek van de aarde, tot standaard werd gemaakt.

Situatie in Nederland

In Nederland werden net zoals in andere landen voor veel meeteenheden vaak tot de verbeelding sprekende benamingen gebruikt zoals de duim, palm, voet of de el. Een duim was als lengte-eenheid ongeveer gelijk aan de breedte van het bovenste kootje van de duim van een volwassen man en was ca 2,5 cm. De voet was ca 30 cm. De palm was de breedte van de handpalm aan de binnenzijde bij de vier vingers en was iets minder dan 10 cm. De Nederlandse el was afgeleid van de lengte van de onderarm en was gemiddeld ca 68 cm. Alleen de Twentse el week in Nederland nogal sterk af van dit gemiddelde en was maar 58,7 cm. In Parijs was de el (aune) daarentegen weer veel groter dan in Nederland en was daar ca 90 cm. Daarnaast was ook de roede een veel gebruikte maat. De lengte van de roede varieerde van 12 tot 20 voet afhankelijk van de plaats of regio. De eenheden werden niet alleen

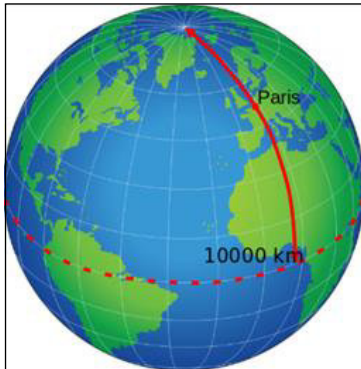
Figuur 2 Replica van de ellestok op de muur van het stadhuis in Workum

voor lengtematen gebruikt maar met de toevoeging 'vierkante' ook voor oppervlaktematen. Een vierkante el was dus bijvoorbeeld een oppervlaktemaat. Al die stedelijke en regionale verschillen leidden ertoe dat er bij handelsverkeer buiten het gebied waarbij deze maten een rol speelden goed opgelet moest worden met welke

maateenheid gerekend werd. Vooral voor overheid, handel en wetenschap waren deze verschillen erg lastig. Om toch enige standaardisatie te hebben werden stad of streekgebonden afspraken gemaakt over de lengte die bedoeld werd bij de gebruikte benamingen. Sommige steden hadden al een vorm van ijk-standaard in de vorm van een ellestok. Dat was een ijzeren staaf die tegen de muur van een overheidsgebouw of bij de stadspoorten was bevestigd en die als standaard dienstdeed. Iedereen kon zijn eigen meetstok dan aan die ellestok ijkten. Maar erg nauwkeurig was dat natuurlijk niet.

De ontwikkeling van een universeel metriek stelsel

Eigenlijk waren de ideeën voor één lengtestandaard met een decimaal stelsel van lengtematen al heel oud. In 1670 stelde de Franse abt Mouton al voor om zo'n stelsel in te voeren met een lengtestandaard afgeleid van de omtrek van de aarde. Wetenschappers als Simon Stevin, Christiaan Huygens en John Wilkins ijverden in de zestiende en zeventiende eeuw ook al voor algemene

maten die iedereen zou aanhouden ter verduidelijking van onderlinge communicatie. Christiaan Huygens had ook het idee om de lengte van een secondeslinger van een klok te nemen als eenheid van lengte. De gevonden waarde zou volgens de huidige definitie van de meter dan ca 0,99739 meter hebben bedragen. Alleen was toen nog niet duidelijk dat die lengte dan afhankelijk zou worden van de plaats op aarde vanwege het verschil in zwaartekracht en van de hoogte boven de zeespiegel. In 1791 wordt ten tijde van de Franse revolutie het idee van een standaard meter in Frankrijk weer opgepakt door de *Académie des Sciences* (de Akademie van wetenschappen) in Parijs. Dat leidt ertoe dat op 26 maart 1792 in Frankrijk uiteindelijk definitief wordt gekozen voor een eenheid gebaseerd op de omtrek van de aarde. De eenheid van meter wordt dan gedefinieerd als het één tiemiljoenste deel van de afstand van de noordpool tot de evenaar, gemeten over de meridiaan die over Parijs loopt. Een meridiaan is een denkbeeldige lijn over de aarde die getrokken wordt van pool tot pool. Die eenheid van lengte wordt aangeduid met het Griekse woord *metrum* of de daarvan afgeleide benaming meter. Om de lengte van de standaardmeter te kunnen berekenen moest de omtrek van de aarde over die meridiaan van Noordpool tot evenaar nauwkeurig bepaald worden. Afsproken wordt om het deel van Duinkerken over Parijs tot Barcelona op te meten, waarbij gebruik wordt gemaakt van driehoeksmetingen. Met de kennis van dat moment is vervolgens de totale lengte van die meridiaan van Noordpool tot evenaar te berekenen.

Figuur 3 Een deel van een originele kaart van de uitgevoerde driehoeksmetingen door Delambre-Méchain. De streeplijnen zijn de controlemetingen die als secundaire metingen werden uitgevoerd.

Op 5 mei 1792 krijgen de Franse wiskundige en astronoom Jean-Baptiste Delambre en de Franse astronoom en landmeetkundige Pierre Méchain de opdracht van de *Académie des Sciences* om die metingen uit te gaan voeren. Zij kunnen over een geheel nieuw meetinstrument beschikken, de repetitiecirkel van Borda genoemd, waarmee met een veel grotere precisie, dan voorheen, de driehoeksmetingen (triangulatiemetingen) uitgevoerd kunnen worden. Met behulp van die gemeten driehoeken kan telkens een deel van de meridiaanlengte uitgerekend worden. Gedacht wordt dat de metingen in 7 maanden uitgevoerd kunnen worden. Maar door allerlei politieke onlusten in die periode wordt het meetproces pas zes jaar later op 15 november 1798 afgerond.

Figuur 5 Repetitie cirkel van Borda, vernoemd naar de bedenker Jean-Charles de Borda en gemaakt door de Franse instrumentenmaker Etienne Lenoir

Vooruitlopend op die meetresultaten wordt op 1 aug 1793 het metrieke stelsel met de meter als standaard al in een Franse wet vastgelegd. De werkelijke

lengte van de meter is op dat moment nog onbekend omdat de meridiaan metingen nog niet zijn afgerond. Twee jaar later wordt bij decreet van 7 april 1795 in Frankrijk een verdere uitwerking van het metrieke stelsel afgekondigd. Alle lengtematen zijn in dat stelsel in een tientallige verhouding afgeleid van de standaardmeter en hebben al wel een naam gekregen. Decimale veelvouden van de meter worden aangeduid met de Griekse voorvoegsel myria (10.000), kilo (1000) hecto (100) en deka (10). Een decimaal deel van de meter werd aangeduid met het Latijnse voorvoegsel deci (0,1) centi (0,01) en milli (0,001). Het metrieke stelsel wordt dan ook wel het decimale metrieke stelsel genoemd. Maar dit stelsel is dan nog steeds niet verplicht gesteld. Dat kan ook niet anders omdat op dat moment de meridiaan metingen nog niet volledig zijn afgerond.

Toch wordt in 1795 met de beschikbare maar nog niet gecontroleerde meetgegevens door de metercommissie al wel een voorlopige lengtewaarde voor de meter berekend, die overeenkomt met 443,44 lignes. De ligne was een lengte-eenheid die voor de invoering van het metrieke stelsel in Frankrijk werd gebruikt. Deze voorlopige meterstandaard wordt in een fysieke uitvoering van messing vertaald en tussen februari 1796 en december 1797 op 16 plaatsen in Parijs geplaatst.

Als dan in 1798 de definitieve lengte voor de meter wordt vastgesteld hebben deze geplaatste voorlopige lengte standaarden eigenlijk alleen nog maar een symbolische waarde.

Figuur 6 De voorlopige standaard meter nu alleen nog in Parijs op 136 rue Vanguard en 13 de la place Vendôme.

Slechts op twee plaatsen in Parijs is deze eerste messing uitvoering van de voorloper van de meter nu nog in Parijs te vinden. Die definitieve meter blijkt dan overigens minder dan een halve millimeter af te wijken van deze voorlopende meter.

De vaststelling van de definitieve standaardmeter

Omdat het de intentie van Frankrijk was, om het metrieke stelsel internationaal en liefst wereldwijd in te voeren, werden in 1798 nadat de metingen waren afgerond, acht Franse wetenschappers en elf geleerden uit 9 Europese landen uitgenodigd om in Parijs de meetresultaten van Delambre en Méchain te controleren. Nederland (De Bataafse Republiek) werd in Parijs vertegenwoordigd door Jean Henri van Swinden, natuurkundige, wiskundige en hoogleraar aan het Atheneum Illustre in Amsterdam en Hendrik Aeneae, wiskundige, natuurkundige en werktuigkundige, die later inspecteur der maten en gewichten in Nederland zou worden. Van Swinden genoot kennelijk zoveel aanzien in de wetenschappelijke wereld dat hij voorzitter werd van deze internationale conferentie. De lengte van de meter wordt nu definitief vastgesteld op 443,296 lignes. Volgens het metrieke stelsel komt 1 Franse ligne daarmee overeen met 2,2558 mm. Maar al snel wordt duidelijk dat er bij de metingen fouten zijn gemaakt.

Men maakt een beter plan van maten en gewichten,
Waarvoor het oude in deugd en duurzaamheid moet zwichten:
Van Swinden, president, draagt zijne meening voor;
Zijn wél doordacht ontwerp vindt algemeen gebaar.

Figuur 7 . Prent uit 1798. Van Swinden als voorzitter van de commissie aan het woord.

Er is onvoldoende rekening gehouden met het feit dat de aarde niet precies rond is en sommige meetresultaten roepen ook vragen op. Toch wordt besloten om de lengtestandaard ongewijzigd te laten. Heden ten dage zou met de mogelijkheden van satellietmetingen, de berekeningen geleid hebben tot een standaardmeter die 0,229 millimeter langer zou zijn geweest.

Na de vaststelling van de lengte van definitieve standaardmeter, heeft de commissie in 1799 opdracht gegeven aan de vermaarde instrumentenmaker Etienne Lenoir om een platinastaaf van precies 1 meter lang te gieten. Die platinastaaf moet de fysieke ijkstandaard worden. Op 22 juni 1799 wordt deze meterstaaf in het Nationaal Archief van Frankrijk geplaatst. Deze platina staaf met een rechthoekige doorsnede wordt bekend als *de mètre des Archives*. De geleerden die in de conferentie de meetgegevens hebben gecontroleerd krijgen elk een gewaarmerkte ijzeren dochter kopie van deze *mètre des Archives* mee naar hun eigen land. De op 22 augustus 1799 gewaarmerkte Nederlandse kopieën dienen later als standaard bij de invoering van het metrieke stelsel in Nederland. In 1839 worden deze ijzeren kopieën in Nederland vervangen door een platinaversie. Daartoe is in september 1838 een delegatie, bestaande uit de heren Libatto, Lepkens en Uylenbroek, in opdracht van de Nederlandse regering naar Parijs gegaan, om een nieuwe nauwkeurigere versie van de *mètre des Archives* te verkrijgen. Zij komen terug met een platinastandaard met een rechthoekige doorsnede die op 12 april 1839 (Staatsblad nr. 15) officieel de nieuwe dochterstandaard voor Nederland wordt. De ijzeren kopieën zijn wel bewaard gebleven. Eén daarvan

Figuur 8 Kopie nr. 27 van de X meter in 1875.

bevindt zich thans nog in het Boerhaave museum in Leiden, de andere ligt in het rijksmuseum in Amsterdam. Die originele standaard *mètre des Archives* in Parijs blijft bijna een eeuw lang ongewijzigd. Maar in 1889 wordt het toch nodig gevonden om een nieuwe standaard te gieten met precies dezelfde lengte. Die nieuwe standaard wordt gemaakt van een legering met 90 % platina en 10 % iridium en heeft een x-vormige doorsnede.

Het materiaal van deze nieuwe standaard is slijtvaster en door de x-vorm minder buigzaam. Genummerde kopieën hiervan worden vervolgens over vele landen verspreid. Kopie nr. 19 komt dan in Delft en wordt bewaard onder toezicht van de Commissie van standaarden.

Invoering van het metrieke stelsel

Op 1 augustus 1793 was in de Franse wet feitelijk al de basis vastgelegd voor de grondbeginselen van het metrieke stelsel met de meter gebaseerd op een deel van de omtrek van de aarde als standaard. Zes jaar later op 10 december 1799 wordt dit stelsel met de dan definitief vastgestelde lengte voor de meterstandaard in de Franse wet verankerd en in 1801 ingevoerd. Maar de oude systemen blijken in de praktijk diepgeworteld. Het Franse regime zwicht uiteindelijk toch voor de praktijk, waardoor op 12 februari 1812 Frankrijk, tijdens de voorbereidingen voor de Russische veldtocht, weer terugkeert naar de oude maatstelsels. Pas jaren later, in 1837, zal het metrieke stelsel weer opnieuw in de Franse wet worden opgenomen en in 1840 weer officieel worden ingevoerd.

Ook in Nederland wordt onder de Franse overheersing het metrieke stelsel op 1 februari 1809 ingevoerd door Lodewijk Napoleon met als officiële datum van ingang 1 juli 1810. De bereidwilligheid onder de Nederlandse bevolking voor gebruik van dit decimale stelsel is ook hier zeer gering. De invoering komt ook in Nederland niet van de grond. Het was niet alleen een vorm van verzet tegen de Franse overheersing maar het leven van de meeste burgers speelde zich in die tijd voornamelijk nog af binnen een beperkt lokaal gebied. Daarbinnen had men feitelijk weinig of geen last van al die landelijke verschillen. Bovendien konden veel mensen niet rekenen. Om de bevolking te helpen met het converteren van de lokaal gebruikelijke lengtematen naar de nieuwe eenheden werden door de Franse overheid conversietafels opgesteld. Maar dat mocht niet baten. Met de definitieve val van Napoleon na de slag bij Waterloo op 18 juni 1815 lijkt met de herwonnen Nederlandse onafhankelijkheid dit stelsel ook hier weer geheel van de baan. Maar de nieuwe Nederlandse regering ziet wel de voordelen van deze vorm van standaardisatie en wil het metrieke stelsel behouden. Hoewel de oorsprong van het ontstaan van de meter en het metrieke stelsel in Frankrijk ligt wordt onder Koning Willem I bij wet van 21 augustus 1816 (Staatsblad No. 34) het Koninkrijk der Nederlanden het eerste land ter wereld, waar dit stelsel met de meter als grondslag definitief wordt geregeld. Op 29 Maart 1817, (Staatsblad nr. 15) worden de nieuwe namen en maten *en hunne veelvoud en daarvan* vastgesteld. De ingangsdatum wordt 1 januari 1820. In het Staatsblad nr. 34 van 21 augustus 1816 wordt daarover het volgende gezegd: *Art 1. Zoodra de omstandigheden het zullen veroorloven en uiterlijk met de eersten Januari 1820 zullen over de geheel uitgestrektheid van het RIJK, dezelfde maten en gewigten worden ingevoerd. Art 2. Na de invoering van dezelve, zal het aan niemand geoorloofd*

Figuur 9 Lodewijk Napoleon.

zijn zich van andere maten en gewigten te bedienen. Daaraan voorafgaande is bij Koninklijk Besluit van 6 maart 1819 de oorspronkelijk in Parijs vervaardigde ijzeren Mètre, die in 1799 door van Swinden en Aeneae zijn meegenomen uit Parijs officieel tot standaard verklaard voor Nederland. In het Koninklijk Besluit wordt deze ijzeren mètre 'prototype' of 'slaper' genoemd. Van deze slaper worden nu zoveel gewaarmerkte ijzeren kopieën als nodig is gemaakt. Die kopieën worden *de standaards van de tweede rang* genoemd. Het IJkwezen wordt belast met het toezicht op de uitvoering en met de jaarlijkse ijking bij de gebruikers van de nieuwe maten en gewichten. De oude lokale maten worden per 1 januari 1821 ongeldig verklaard.

Onderwijskrachten die niet in staat zijn om het nieuwe stelsel te onderwijzen worden vanaf die datum niet meer toegelaten. Maar er is nog wel iets bijzonders bij de invoering van dit metrieke stelsel in 1820 onder koning Willem I. Napoleon had daarvoor in Nederland met ingang van 1 juli 1810 het Rijnlandse stelsel al eerder vervangen door het metrieke stelsel met daarbij de decimale eenheidsbenamingen als kilometer, hectometers, decameter, meter, decimeter enz. Met de val van Napoleon in 1815 leek dat stelsel in Nederland weer geheel te verdwijnen, net zoals dat in Frankrijk in 1812 al het geval was. Als dan in 1816 het metrieke stelsel onder koning Willem I toch definitief in Nederland wordt ingevoerd, worden daarin niet de 'Franse eenheidsbenamingen' voorgeschreven, maar blijven de eenheidsbenamingen van het Rijnlandse stelsel gehandhaafd. Benamingen voor de decimale eenheden zoals de centimeter, decimeter, meter enz. die we nu als vanzelfsprekend beschouwen waren bij de invoering onder koning Willem I dus nog niet aan de orde. Door de oude benamingen te blijven gebruiken hoopte de overheid een grotere bereidheid onder de bevolking te vinden voor invoering van dit stelsel dan ten tijde van de Franse overheersing. Maar dat maakte het gebruik van het metrieke stelsel alleen maar zeer verwarrend. Voor de benamingen van de eenheden in dit metrieke stelsel worden de oude bekende Rijnlandse benamingen zoals duim, palm, roede, el en mijl namelijk gehandhaafd. De standaardmeter heet vanaf dat moment in Nederland de *Nederlandse Elle*. De mijl staat vanaf dat moment voor 1000 el (1000 meter), de roede voor 10 el (10 meter) de el (1 meter) is de grondslag van het metrieke stelsel en is gelijk aan de standaard *mètre des Archives* in Parijs. De palm staat voor 1/10 el (1 decimeter) en de duim voor 1/100 el (1cm). De voet is in het metrieke stelsel verdwenen. Maar ook nu blijft de praktijk weerbarstig. Veel mensen blijven in hun oude gewoontes de oude maten gebruiken. Met name de stoffenhandelaren blijven hun oude lengtemaat voor de el gebruiken. Voor het afmeten van een lap stof wordt een ellestok gebruikt. Die ellestok moest jaarlijks voorzien worden van een keurmerkteken van het IJkwezen. Maar de handelaren hadden op die ellestok van 1 meter ook een merkstreep gezet van de oude el-maat en blijven zo die oude lengtemaat voor het afmeten van een lap stof stiekem gebruiken. Omdat er te weinig gehoor wordt

gegeven aan het gebruik van de nieuwe decimale maten, wordt er vanaf 1823 geleidelijk aan opgetreden tegen gebruikers of bezitters van de ‘oude maten’. De boetes die uitgedeeld worden variëren, afhankelijk van de regio, van 10 tot 40 gulden.

De wederkerige verhouding tussen oude en nieuwe maten

Van belang was natuurlijk dat de omzetting van de oude Rijnlandse maten naar de maateenheden in het nieuwe metrieke stelsel goed geregeld werd. Voor het kadaster was het bijvoorbeeld van essentieel belang dat de uitgangspunten voor omrekening vanuit de oude Rijnlandse landmaten naar de nieuwe metrieke maten goed gedocumenteerd werd. Daarvoor had het kadaster in de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (de OAT) een conversietabel opgenomen waarmee de wederkerigheid tussen de oude Rijnlandse maten en de nieuwe metrieke maten was gestandaardiseerd. Wederkerigheid wil zeggen dat is weergegeven hoeveel oude Rijnlandse eenheden binnen een metrieke maateenheid passen en omgekeerd hoeveel metrieke maateenheden binnen een Rijnlandse eenheid passen. Dat klinkt ingewikkeld maar het komt op hetzelfde neer als de vraag, hoeveel Euro’s binnen een Amerikaanse dollar passen en omgekeerd, hoeveel Amerikaanse dollars binnen een Euro passen. De OAT is een lijst, in het kadaster 1832, met daarin opgenomen de eigenaren van de percelen en onder andere de oppervlakte van die percelen. In figuur 9 is te zien hoe de oppervlakte-eenheden in de OAT worden weergegeven. De benaming inhoudsgrootte staat hier synoniem voor wat we nu oppervlakte noemen. De bunder is hier wat we nu een hectare (10.000 m²) noemen, de r staat voor vierkante roede wat nu een are (100 m²) wordt genoemd en de e is een vierkante el en is gelijk aan wat nu een vierkante meter wordt genoemd. Omdat het in de OAT gaat om oppervlakte van percelen komen we in die conversietabel dan ook alleen maar oppervlaktematen tegen, al zijn uit de oppervlaktematen de lengtematen eenvoudig te herleiden. In de conversietabel wordt niet gesproken over inhoudsgrootte maar over de inhoudswaarden. (zie figuur 12). Het gaat in die conversietabel namelijk niet om een oppervlakte van een perceel maar om het aantal eenheden (de inhoudswaarde genoemd) die uit de omrekening van ene stelsel (Rijnlands) binnen de eenheden van het andere stelsel (metriek) passen en omgekeerd.

INHOUDS-GROOTTE					
VAN			<i>Rijnegetrokken</i>		
IEDER			<i>lij soort</i>		
PERCEEL.			<i>van</i>		
			<i>bebouwing.</i>		
12.			13.		
b.	r.	e.	b.	r.	e.

Figuur 10. Deel uit de OAT (kadaster 1832).

Metrieke benamingen
b staat voor bunder, r voor roede, e voor el.

De conversietabel wordt telkens voorafgegaan door een inleidende tekst met

Wederkerige verhouding der Nederlandsche landmaten (vastgesteld bij art. 12 der wet van 21 Augustus 1816 (staatsblad n°. 30) en bij art. 4 en 6 van het Koninklijk besluit van den 29 Maart 1817 (staatsblad n°. 15) en der landmaten, voormaals in de gemeente gebruikelijk.

Figuur 11 Inleidende tekst in de OAT van de gemeente Losser met verwijzing naar de wet van 21 augustus 1816.

een verwijzing naar de wet van 21 augustus 1816. De verwijzing naar het Staatsblad nr. 30 in die inleidende tekst is overigens niet juist. Dit had nr. 34 moeten zijn. De benamingen die in het Rijnlandse stelsel werden gebruikt zoals de mijl, roede, el, palm, duim enz. zijn zoals reeds eerder opgemerkt in 1816 de voorgeschreven benamingen voor de decimale eenheidsbenamingen in het metrieke stelsel geworden.

8. Aan dezelve zullen geene andere dan nederlandsche gebruikelijke namen worden gegeven, en, bij voorkeur, dezoodanige, welke voor de het naastbij komende van de tegenwoordige Maten en Gewigten gebezigd worden.

Figuur 12 Staatscourant 15 juni 1816 (nr. 72)

Als vanaf 1 januari 1820 bij de invoering in de praktijk over bijvoorbeeld een el wordt gesproken, wordt dus nu niet meer de lengte van een Rijnlandse el bedoeld, maar wordt daarmee een lengte bedoeld die overeenkomt met wat in Parijs in 1799 was gedefinieerd als 1 mètre. In de conversietabel in de OAT (figuur 12) gaat het links om de 'oude' Rijnlandse oppervlaktematen (onder de kop Oude Maten). Rechts gaat het om de metrieke oppervlaktematen met dezelfde eenheidsbenamingen.

INHOUDS-WAARDE DER NEDERL. MATEN in oude plaatselijke, van elk der hieronder aangewezen benamingen.					LANDMATEN, VOORMAALS IN DE GEMEENTE GEBRUIKELIJK.			INHOUDS-WAARDE der hieromvangende oude maten, volgens de Nederlandsche.					
NEDERLANDSCHE MATEN.	OUDE MATEN.				SOORTEN.	BENAMINGEN.	Verhouding der veelvouden tot hunne onderdeelen.	Bunders.	Vierkante roeden.	Vierkante ellen.			
	Reehd. gemaal	1°. onderdeel, gemaal	2°. onderdeel, gemaal	3°. onderdeel, gemaal									
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.			
Bunder	1	104	82	81	Rijnlandse	Eenheid, genaamd Morgen	600 VR	-	85	16			
Vierkante roede . .	7	6	84			1°. onderdeel, genaamd 2. roede	144 VR	-	-	14			
el	10	21				2°. " " 1. roede	144 VR	-	-	-			
						3°. " " 1/3 duim	144 VR	-	-	-			
Omrekening vanuit tabel in de OAT naar metrieke waarden													
Rijnlandse maateenheden	Morgen	Roede	Voet	Duim	(grijze velden uit de tabel in de OAT boven)					Morgen	Bunder	VR	VE
Bunder volgens de OAT	1	104	82	81	De metrieke bunder (10.000 m ²) in Rijnlandse maateenheden					600 VR		85	16
Afgeleide oppervlakte	8516 m ²	1476,10 m ²	7,972 m ²	0,00554 m ²	Rijnlandse oppervlaktematen vertaald in metrieke waarden					Omzetting van de morgen (600 VR) naar metrieke oppervlaktemaat (8516 m ²)			
Afgeleide lengtemaat		3,767 m	0,31396 m	0,02615 m	Rijnlandse lengtematen afgeleid van de oppervlaktematen								

Figuur 13 Boven. Tabel met wederkerige verhoudingen uit de OAT 1832. Onder: Berekende Rijnlandse oppervlakte en lengtematen in metrieke waarden

Voor de omrekening van Rijnlandse maten naar metrieke waarden wordt in die conversietabel de Rijnlandse morgen, ook wel 'gemet' genoemd, als vertrekpunt genomen. De Rijnlandse morgen is een oppervlakte-eenheid die de grootte van een veld weergeeft dat in een ochtend bewerkt kan worden met een ploeg getrokken door twee ossen. De Rijnlandse morgen komt, net als de voet, niet meer voor in het metrieke stelsel. De oppervlakte van een 'morgen' komt in het Rijnlandse stelsel overeen met 600 VR (Vierkante Roeden). Een vierkante roede is gelijk aan 144 VV (Vierkante Voet) en een vierkante voet is dan weer gelijk aan 144 VD (Vierkante duim). Zo is in de tabel te zien dat 600 VR, omgerekend naar de waarden in het metrieke stelsel gelijk is aan 85 vierkante metrieke roeden + 16 vierkante metrieke ellen. Dat komt overeen met wat we nu 8516 m² noemen. De metrieke roede als lengtemaat is in 1816 immers gelijk aan wat nu 10 meter heet en de el is gelijk aan de standaardmeter. Zo is in de tabel bijvoorbeeld omgekeerd af te lezen dat 1 metrieke bunder (10.000 m²) gelijk is aan 1 Rijnlandse morgen + 104 vierkante roeden + 82 vierkante voet + 81 vierkante duim. In de tabel onder de conversietabel zijn de metrieke waarden in meters en vierkante meters weergegeven die zijn berekend uit de Rijnlandse maten. Zo is daarin te lezen dat 1 Rijnlandse roede gelijk is aan 3,767 m lang.

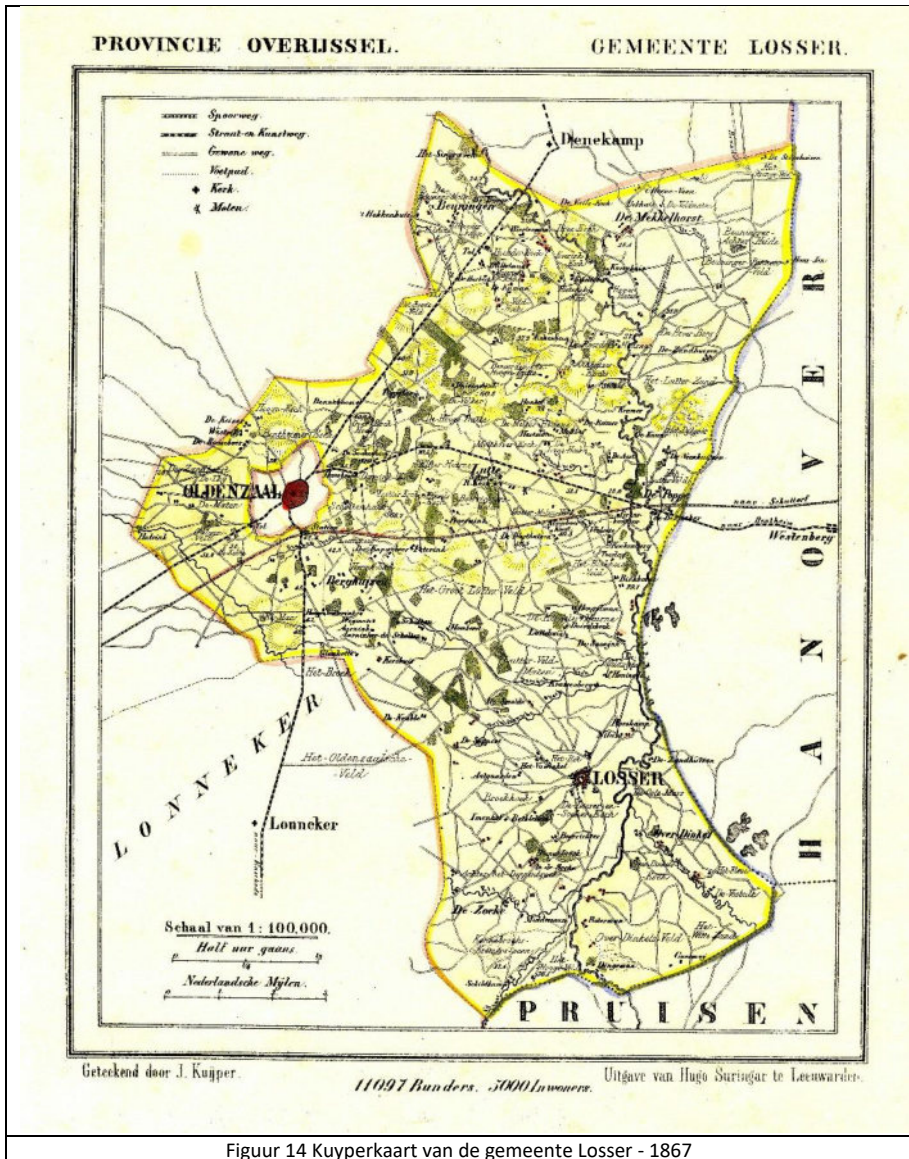
De Kuyperkaart van de gemeente Losser.

De Kuyperkaart van de gemeente Losser is opgemaakt rond 1867. Deze kaart laat mooi zien hoe de metrieke maten met de oude benamingen na 1820 gebruikt werden, maar ook hoe maateenheden die niet meer gebruikt mogen worden gewoon decennia later nog steeds in gebruik zijn.

Tussen 1865 en 1868 heeft Jacob Kuyper, Nederlands belangrijkste cartograaf uit de negentiende eeuw, alle Nederlandse gemeenten in kaart gebracht waaronder dus ook de gemeente Losser. Op dat moment waren er 1200 gemeenten in Nederland. Door schaalvergroting kennen we nu in 2023 nog maar 342 gemeentes.

Op die Kuyperkaart zien we links in de legenda nog de oude benaming *Nederlandse Mijl* gebruikt worden. Onder de kaart zelf wordt de oppervlakte vermeld in *bunder*. Met die *Nederlandse Mijl* op deze kaart wordt hier dan 1 km bedoeld die in het metrieke stelsel aan de eenheid mijl was toegekend. De oude mijl van voor 1820 was 20.000 voet wat neerkwam op ca 5 a 6 km, afhankelijk van de gebruikte voeteenheid. De Rijnlandse morgen was zoals hiervoor al vermeld slechts 8516 m² en is in het metrieke stelsel vervangen door de bunder die gelijkgesteld is aan 1 hectare of wel 10.000m². De 11097 bunder die onder de kaart is vermeld is dan dus gelijk aan wat we nu 11097 hectare noemen.

Op de Kuyperkaart van Losser zien we vervolgens in de legenda ook nog een oude lengtemaat 'gaans' staan. Een uur 'gaans' kwam overeen met een afstand van ongeveer 5 km die wandelend afgelegd kon worden. *Gaans* was in 1820 als eenheid niet in het metrieke stelsel opgenomen en feitelijk op dat moment dus niet meer toegestaan. Op deze kaart is ook nog mooi te zien hoe de gemeente Oldenzaal destijds ingesloten werd door de gemeente Losser.

Figuur 14 Kuyperkaart van de gemeente Losser - 1867

Naar de internationale metrieke benamingen.

Het gebruik van de oude Rijnlandse benamingen in het metrieke stelsel bleef lastig in gebruik. Bij de oudere generaties riep dat nog associaties op met de oude lengtewaarden en internationaal sloot dat niet aan bij de metrieke benamingen die elders gebruikt werden. Alsof je een Euro een gulden blijft noemen maar dan wel met de waarde van de Euro. Uiteindelijk worden met de wet van 7 april 1869 (Staatsblad nr. 57) de internationaal bekende metrieke benamingen zoals centimeter, decimeter, meter enz. ook in Nederland ingevoerd. Maar de oude benamingen blijven in die wet ook nog gehandhaafd. Daarnaast wordt de myriameter als nieuwe eenheid voor afstand toegevoegd, die overigens al wel vanaf het begin in het Franse stelsel werd genoemd. De oude benamingen voor de eenheden blijven dus na 1869 nog toegestaan, naast de internationaal bekende metrieke benamingen (als millimeter, centimeter, decimeter, meter enz.). Op internet wordt op diverse sites ten onrechte vermeld dat vanaf 1869 de oude (Rijnlandse) benamingen zijn verboden maar in werkelijkheid gebeurt dat pas echt in de twintigste eeuw. De intentie van de overheid was op dat moment wel om de oude benamingen binnen 10 jaar geheel af te schaffen. Het komt echter niet tot een wetswijziging want *'Een daartoe in het jaar 1880 ingediend ontwerp van wet heeft het evenwel niet tot eene openbare beraadslaging in de Tweede Kamer vermogen te brengen'*.

Pas op 27 april 1937 verdwijnen met de nieuwe ijkwet (Staatsblad 627) de oude benamingen uit de wet. In die wet wordt dan onder andere geschreven.....*'Het overgrote deel der bevolking is, ook door het onderwijs, voldoende bekend en vertrouwd geraakt met de waarde, die aan de metrieke benamingen moet worden toegekend om deze thans in onze wetgeving de plaats te geven, die haar toekomt'*.

Wet 7 april 1869		Ijkwet 27 april 1937		
NAMEN	WAARDEN	NAMEN	Waarde	Symbool
Myriameter	10 kilometer, 10.000 meters, 10 mijlen of 10.000 el			
Kilometer of mijl	1000 meters of 1000 el	Kilometer	1000 meter	km
Hektometer	100 meters to 100 el	Hektometer	100 meter	hm
Dekameter of roede	10 meter of 10 el	Dekameter	10 meter	dam
Meter of el	Grondslag der maten	Meter	1 meter	m
Decimeter of palm	0,1 meter of 0,1 el	Decimeter	0,1 meter	dm
Centimeter of duim	0,01 meter of 0,01 el	Centimeter	0,01 meter	cm
Millimeter of streep	0,001 meter of 0,001 el	Millimeter	0,001 meter	mm
		Mikron	0,000.001 meter	μ

Figuur 1 Links: Eenheden en waarden in de wet van 1869. Rechts: informatie ijkwet van 1937.

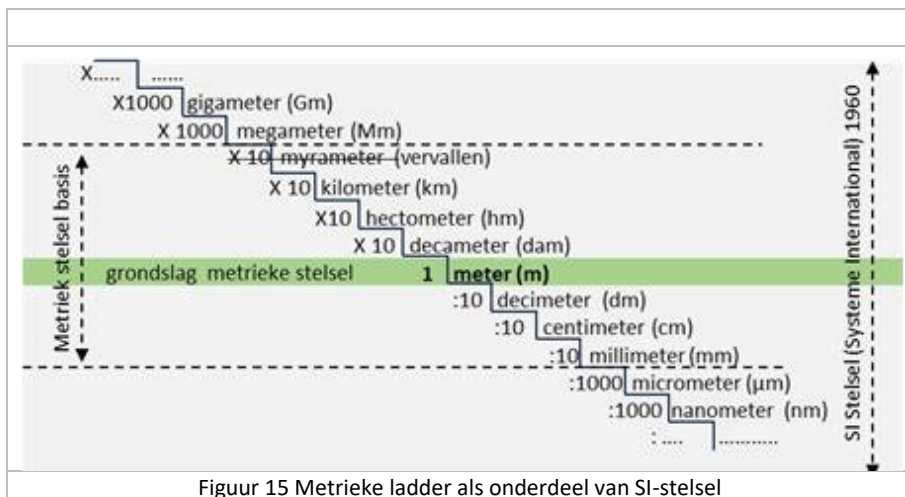
Figuur 14 Links: Eenheden en waarden in de wet van 1869. Rechts informatie ijkwet van 1937

De myriameter (10 km) die in 1869 in de wet was opgenomen is in de praktijk nooit ingeburgerd. In de ijkwet van 1937 is deze dan ook weer geschrapt omdat daar 'In de praktijk geenerlei behoefte aan was gebleken te bestaan'. Aan de onderkant in de metrieke ladder is inmiddels de micrometer (mikron) als eenheid toegevoegd.

In de wet in 1937 worden nu ook de symbolen voor de eenheden gestandaardiseerd zoals mm voor millimeter, cm voor centimeter enz. De korte schrijfwijze van een eenheid is niet bedoeld als afkorting maar als symbool voor deze eenheid. Daarom komt er achter het symbool geen punt zoals bij een afkorting gebruikelijk is.

Metrieke stelsel wordt onderdeel van het SI-stelsel

Omdat we door de ontwikkelingen in de wetenschap steeds nauwkeuriger kunnen meten ontstaat er een behoefte aan een uitbreiding met nieuwe eenheden. Die uitbreidingen vallen feitelijk buiten het vergrotings- of verkleinings-ritme met een factor 10 zoals dat in 1816 met decimale metrieke stelsel in Nederland was ingevoerd. Al gaat het nog wel steeds om eenheden uitgedrukt in een veelvoud of een quotiënt van de standaard meter. In de eenhedenladder zien we bijvoorbeeld de megameter (1000 km) en de gigameter (1000 megameter) elk met een stapfactor 1000 toegevoegd worden.

Figuur 15 Metrieke ladder als onderdeel van SI-stelsel

Maar er ontstaan ook steeds meer andersoortige meeteenheden, op het gebied van tijd, massa, elektriciteit, temperatuur en hoeveelheid stof waarvoor nog geen universele afspraken zijn gemaakt tussen landen onderling. Denk bijvoorbeeld aan stikstof neerslag die nu in de eenheid mol wordt gemeten. Of de eenheid candela, lumen en lux die tegenwoordig in de lichttechniek gebruikt worden. Er is een breder stelsel van internationale afspraken nodig voor al deze eenheden. Dat wordt het 'zogenoemde 'Système International'

of kortweg het **SI-stelsel** genoemd. Met dit SI-stelsel, dat op 11 oktober 1960 is ingevoerd, wordt een wettelijk basis gelegd voor een bredere Europese standaardisatie waar alle afspraken van het metrieke stelsel nu onderdeel van zijn gaan uitmaken.

Het beheer van dit SI-stelsel is ondergebracht bij het *Bureau International des Poids et Mesures* gevestigd in Sèvres nabij Parijs. Dat bureau was in 1875 opgericht, waar vanaf dat moment het metrieke stelsel werd beheerd.

Tot slot

In tweehonderd jaar tijd is het metrieke stelsel beetje bij beetje wereldwijd ingevoerd. Tegenwoordig zijn er nog maar drie landen ter wereld, Myanmar, Liberia en de Verenigde Staten, waar de invoering ervan wordt tegengehouden. Dankzij de standaardmeter en het metrieke stelsel dat alom verweven is in onze maatschappij spreken wetenschap en handel internationaal tegenwoordig vrijwel overal dezelfde taal. Maar ook de gewone burger, die veel mobieler is geworden en daardoor veel vaker in andere regio's of landen kan verblijven, hoeft niet meer na te nadenken welke maatstelsel hier in deze stad, regio of land ook alweer gebruikt werd. Toch blijven in de praktijk sommige oude benamingen door de plaatselijke bevolking gebruikt worden of zien we nog verwijzingen die doen denken aan die oude maten. De duimstok is daar een voorbeeld van of een timmerman die het tegenwoordig nog heeft over een streep dik als een dikte van ca 1 millimeter wordt bedoeld. De duim als benaming voor een maateenheid kennen we overigens nu nog wel. Maar de duim hoort niet meer bij het metrieke stelsel. De duim is onderdeel van het Angelsaksische matenstelsel en is daarbinnen gestandaardiseerd. Omgekeerd naar de metrieke waarde komt dat neer op 2,54 cm. De bunder als benaming voor de eenheid van oppervlakte wordt in de omgangstaal in de agrarische wereld nog steeds gebruikt voor de hectare. De voet is kennelijk een maat die in de tuinbouw in het westen van het land nog wordt gebruikt. Ook in de luchtvaart is een voet wereldwijd nog gewoon formeel in gebruik als eenheid. Die voet maakt geen onderdeel uit van het SI-stelsel maar is internationaal toch via de inch (duim) gestandaardiseerd op 12 inch. Dat komt dan neer op 30,48 cm. Of met een vuistregel 3 voet is iets minder dan een meter. In de zeevaart maar ook bij de luchtvaart wordt de zeemijl nog als eenheid gebruikt die ook buiten het SI-stelsel valt. De zeemijl is 1852 meter lang.

De lengte van de *mètre des Archives* die op 22 juni 1799 de grondslag van het metrieke stelsel is geworden en in Nederland definitief werd ingevoerd in 1820 (wet 1816) is nooit meer gewijzigd. De definitie van die lengtestandaard is in de loop van de geschiedenis echter wel een aantal keren aangepast omdat door de ontwikkeling van de wetenschap, de beschikbare meetmethodes nauwkeuriger werden. De laatste wijziging dateert uit 1983. De lengte van de

standaardmeter is toen geformuleerd als de tijd waarin het licht in vacuüm een afstand van 1 meter aflegt, wat precies overeenkomt met de lengte van die oorspronkelijke platina staaf die als standaard wordt bewaard. Eigenlijk is met deze nieuwe definitie een fysieke metalen moedermeter niet meer nodig.

Gerard Snippert

Bronnen

- Wet van den 21sten Augustus 1816 bepalende het eenvormig stelsel van maten en gewigten.
- Nederlandse Staatscourant nr. 98 van 25 en 26 april 1869 met verwijzing naar Staatsblad nr. 57. Wet van de 7den april 1869 betreffende de maten, gewigten en weegwerktuigen.
- IJkwet 1937 Staatsblad nr. 627. Wet van den 22sten April 1937, tot nieuwe regeling betreffende de maten, gewichten, meet- en weegwerktuigen.
- Kuyperkaart van de gemeente Losser (ca 1867)
- Diverse internetbronnen waaronder ‘uit de oude koektrommel’. wikisage.org en Delpher.
- Tijdlijn van de Franse revolutie
- Nederlandse Staatswetten. Editie Schuurmans & Jordans nr. 14 door Mr. Dr. E. van Bolhuis uitgave 1937.
- De Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (OAT) uit het kadaster 1832.
- Historia 3/2023.
- Beeldbank cultureel erfgoed Nederland.
- Lijst der Wetten en Besluiten vervat in het staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden. Jaar 1816.

Maat van alle dingen door Ken Alde

Losser-Widnoje: een band die stand houdt

In [Oet Dorp en Marke 2023-4](#) is uitgebreid aandacht besteed aan het ontstaan van het vriendschapsverdrag tussen de gemeente Losser en Widnoje en aan de wijze waarop die vriendschap zich heeft ontwikkeld. Op de oproep aan het eind van het artikel aan lezers die zelf deel hebben genomen aan activiteiten in dit verband om hun herinneringen daaraan op papier te zetten en toe te sturen aan de HKL heeft mevrouw Ria Gerritzen-Ten Brake gereageerd. De band die de gemeente Losser met Widnoje had stierf een stille dood. Die van Ria niet.

In een mooie, handgeschreven brief vertelt ze dat ze in 1989 twee dansers uit Moskou voor het eerst onderdak boden, Ravil en Genadi. Zij woonde toen met man – die inmiddels is overleden – en twee kinderen in de Neercasselstraat. De dansers kwamen naar Losser in verband met het internationale folkloristische festival Eurofolk. De gesprekken, zo schrijft ze, kwamen moeilijk op gang vanwege de taal ‘maar met handen en voeten kwamen we een heel eind en we hadden een heel goed contact opgebouwd in korte tijd.’ Een jaar later werden zij en haar man toen ze met een groep van ongeveer 25 bewoners van de Neercasselstraat naar Moskou gingen door de twee dansers die ze te logeren hadden gehad uit de groep gehaald en met een busje naar het huis van een van hen, Ravil, gebracht.

Met een bos bloemen in de hand op het punt het busje in te stappen (foto fam. Gerritzen)

‘De hele week gingen we met hem naar de vele bezienswaardigheden en we kwamen pas vlak voor de terugreis weer bij de groep terecht.’ Doordat ze bij hem logeerden, maakten ze met veel van zijn familie en vrienden kennis. Met een aantal van hen is Ria gaan corresponderen. Veel van de gezinnen met wie ze contacten onderhield, zijn ook bij haar op vakantie geweest. Ze schrijft dat ze door de logeerpartijen bij mensen thuis in Rusland het echte leven leerde kennen. ‘In het begin de lege winkels, maar later ook het Moskou van nu.’ Haar contacten bleven altijd privé. Ze is er inmiddels mét en zonder haar man wel dertig keer geweest. Omdat ze altijd bij dezelfde familie logeerde is ze helemaal in die familie opgenomen. Ze is bij veel feesten geweest, heeft huwelijken bijgewoond, geboortes en overlijdens meegemaakt. ‘Helaas’- zo besluit ze haar brief – ‘is er door corona een eind gekomen aan het reizen naar Moskou, maar we hebben nog elke week contact. Gelukkig heb ik nog vele fotoboeken en dat zijn mooie herinneringen.’

Dirk Tuin

Geef eens een lidmaatschap cadeau.

Als u een cadeautje voor iemand wilt meenemen, moet u dan ook altijd denken ‘Wat zal ik nu weer eens geven’? Misschien is het lidmaatschap van de HKL dan een leuk idee.

De HKL telt bijna 1100 leden, afkomstig uit Losser, Overdinkel en Glane en ver daarbuiten.

Zo wordt “Oet Dorp en Marke” zelfs gelezen in Canada. Geef dus eens een lidmaatschap van de HKL-cadeau. Om de prijs hoeft u het niet te laten.

Voor meer informatie:

<https://www.historischekringlosser.nl/lid-woorden>.

Of bel 06 15153058.

53rd Reconnaissance Regiment

Een plaquette als deze hing in de twee kerken [in Overdinkel ter herinnering aan de bevrijding in april 1945](#).

Het 53ste Reconnaissance (Verkennings) Regiment maakte deel uit van de 5th Armoured Brigade. Aan de zijkant staan alle plaatsen vermeld die het regiment in de Tweede Wereldoorlog heeft helpen bevrijden. Het is een replica van een herdenkingstableau in de St. Yllyd kapel in de [Landiff Kathedraal](#) in Cardiff.

Na de sluiting van de Protestantse kerk van Overdinkel op zondag 7 januari 2024 is de plaquette door de kerk geschonken aan de Historische Kring Losser.

De Zandbergen

Dit fraaie reliëfschilderij gemaakt door [Joop Zwaferink \(1927 - 2005\)](#) werd aan de HKL geschonken door mevrouw Tinie Even, uit de nalatenschap van haar man die vanaf 1963 werkzaam was op 'De Ravenhorst' in de Zandbergen. De villa was gebouwd in 1928 als socialistisch vakantieoord en werd vanaf 1930 K.L. Smitoord genoemd. Na 1942 werd het in gebruik genomen voor jongeren met problemen en werd de naam veranderd in 'De Zandbergen'. Na afbraak van de villa in 1961 spreekt men van het internaat voor Bijzonder Jeugdwerk '[De Ravenhorst](#)'.

De notitie op de achterkant van het schilderij ('aangeboden in 1991'; zie inzet) in combinatie met de vermelding 'Dir. L. Tepe' op de voorkant roept vragen op met betrekking tot het jaar waarin het schilderij is vervaardigd en bij welke gelegenheid. De heer Tepe, de eerste directeur, is namelijk al in 1971 overleden. En wat was de rol van de Klootschietersvereniging 'Vooruit Losser' daarbij?

Wie kan ons helpen bij het vinden van een antwoord op die vragen?

Reacties graag naar redactieodenm@historischekringlosser.nl of telefonisch bij een redactielid.

Voor meer informatie over het K.L. Smitoord: zie het artikel dat Thea Evers voor Oet Dorp en Marke 2013/2 schreef.

't Bakhuys
Losser
 Langenkamp 2, Losser

Gesponsord door

Rabobank

SLAGERIJ HOGEBRINK

sinds 1933 een vertrouwd adres
 Gronausestraat 104 - tel. 053-5381266

**'T TREF
 HUUS**

Prins Hendrikstraat 1, Overdinkel
 Tel. 053-536 1850

welkoop

- De winkel voor tuin en dier
- Deskundig advies
- Dichtbij en vertrouwd
- Altijd vriendelijke en behulpzame medewerkers

Welkom bij Welkoop!
 Kijk voor een literatuur op www.welkoop.nl

Grand Cafe Smit
 since 1810

café - restaurant - slagerij
 Losser, Brinkstraat 34-36, tel. 053 5361205
 e-mail: info@grandcafesmit.nl

LOSSER Leusinkweg 1
 053 - 5360777

KUNSTGEBIT LATEN MAKEN IN LOSSER?

Varwijk zit om de hoek!

- > Makkelijk bereikbaar
- > Gratis parkeren voor de deur
- > Vlak aan de rondweg, tegenover Toyota Peterman

- > op 7 min. afstand van De Lutte
- > op 8 min. afstand van Beuningen
- > op 15 min. afstand van Losser

Het adres voor kunstgebit, klikgebit, reparaties en opvullen. **Altijd gratis advies!**

Oldenzaal Zandbreeweg 14, 0541 - 523444 | Enschede Emmastraat 201, 053 - 4303021 | www.tpp-varwijk.nl

Al weer meer dan 30 jaar aan de 'Labdiek'

DRUKKERIJ JANSEN

Gronausestraat 28
7581 CG Losser
Tel. 053 - 538 80 90

info@drukkerij-jansen.nl
www.drukkerij-jansen.nl